

KAREL RICHTER

Válka začala v Polsku

FAKTA
O NĚMECKO-SOVĚTSKÉ
AGRESI

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

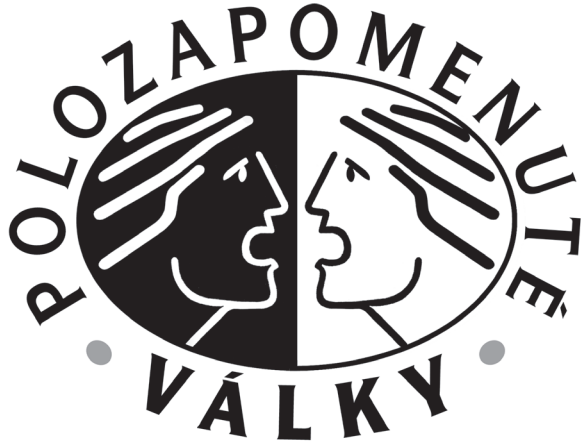
PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY.

EDICE

KAREL RICHTER

**Válka
začala
v Polsku**

FAKTA
O NĚMECKO-SOVĚTSKÉ
AGRESI

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2004, 2018

Cover © Karel Kárász, 2004, 2018

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2004, 2018

ISBN 978-80-7557-144-1

ISBN 978-80-7557-587-6 (ePub)

ISBN 978-80-7557-588-3 (mobi)

ISBN 978-80-7557-589-0 (pdf)

OBSAH

Prolog	9
I. Pakt, který ohromil svět	13
Diplomatické námluvy	14
Příprava komplotu.....	20
Dveře k válce otevřeny	31
II. Německé přípravy k válce	39
Předpoklady a plány	40
Akce začíná	44
Inscenované provokace.....	51
III. Stigmata dějin	57
Rozervané Polsko.....	58
Válečné kalkulace.....	65
Ve vírech bolševické revoluce.....	74
Zrod nezávislého Polska	78
Těžké počátky nového státu	82
Boje o východní hranici	91
Válka s bolševiky	96
Krvavé střety s Němci	110
Německé sblížení se sovětským Ruskem	115
Promarněná šance	123
Úklady proti polskému státu	129
IV. Dozrávání krizí	133
Pavoučí sítě úkladů	134
Hitler odhaluje tvář	149
Na ostří nože	154
Českoslovenští vojáci v Polsku.....	167
Neplodné paktování	180

V. Válka	187
Pátek 1. září 1939	188
První období války	199
Československý legion	210
Urputné boje s hořkostí porážek	219
Bitva na Bzuře	229
Proradný úder z východu	241
Rudá armáda na postupu	253
Zajetí čs. legionu	274
Finále obrany	286
Dělení lupu	296
Epilog	303
Pod nadvládou Adolfa Hitlera	304
V sovětském ráji	330
Pokus o spojení	352
Pravda se vynořuje	368
Seznam pramenů a literatury	380
Přehled událostí	383

Prolog

Bylo to někdy začátkem října 1939 v Kamenci Podolském, když nás enkávedisti odváželi z prozatímní internace v prázdných dělostřeleckých kasárnách. Nikdo nevěděl kam. Než se hranaté, rozhrkané nákladáky vykodrcaly z rozblácených ukoptěných ulic s nízkými dřevěnými domky z carských časů, začalo studeně mrholit. Byl ušmouraný podzimní den. Před nevzhlednými krámkami postávaly ženské po vesnicku zababušené do šál a mužští v holínkách a placatých čepicích, upnutí do rubašek, které jim čouhaly pod kabátci. Obraceli po nás hlavy. Ve tvářích se jim zračila lhostejná zvědavost, soucit, podezíravá nevraživost k cizincům, jak komu. Ale my sami jsme zírali přes bočnice tak otráveně, že jsme rozhodně žádné sympatie vzbuzovat nemohli.

Za dvě hodiny auta zastavila na nízkém návrší za dědinou Olchowce před velkou budovou nedostavěného kulturního domu. Provlhlí a zkřehlí jsme na výzvu strážných vylézali z koreb. Enkávedisté s bodáky na puškách nás pobízeli hrubými hlasy: „Bystro! Bystro! Davaj, davaj!“

Neomítnutá cihlová stavba, kolem níž se dosud povalovala zednická korýtka a fošny z lešení, vévodila osaměle doškovým střechám rozházeným v údolí.

Rozběhl jsem se s kamarádem Tondou ke vchodu, do něhož se dral celý chumel nedočkavců. Stále ještě drobně přšelo. Prostranství kolem budovy bylo zdupané a zaneřádné roztroušenou slámou a hromádkami trusu, které tu zůstaly po polských válečných zajatcích.

„Takhle to tady zasvinili polští oficiři, velkomožné panstvo! Tfuj!“ odplivl si enkávedista. „Svoloč jedna!“

Obrátil jsem se k němu zády. Nechtělo se mi poslouchat ty jeho zlostné nadávky. Poláci byli v téhle válce naši spojenci. Hlásili jsme se přece k boji po jejich boku. Jenže Němci je rozdrtili dřív, než nás polské velení stačilo vyzbrojit a odeslat na frontu. A Rusáci jim ještě ke všemu vpadli do zad. Říkal jsem si: „Nešťastnej národ tihle Poláci! Z jedný strany je bijou Němci, z druhý Rusové.“ Že Němci Poláky brali do zajetí, to jsem

chápal, vedli proti nim válku. Ale proč Rusové? Jacípak váleční zajatci, když Polsko s Ruskem neválčilo? Nebo válčilo?

Bylo to divné, moc divné. 31. října promluvil na zasedání Nejvyššího sovětu předseda rady lidových komisařů V. M. Molotov. Noviny byly plné toho, co řekl: „Vládnoucí kruhy Polska se nemálo chlubily, pevností svého státu a, silou své armády. Ukázalo se však, že stačil krátký úder na Polsko, provedený nejprve německou armádou a poté Rudou armádou, aby nic nezbylo z tohoto nestvůrného zplozence versailleské smlouvy, žijícího na úkor porobených nepolských národností.“ Uvažoval jsem: Takže Sověti jsou přece jen spojenci Německa! Radují se z německého vítězství. Spílají Polsku jako nestvůrnému zplozenci versailleské smlouvy. Proč? Že v jeho hranicích žily národnostní menšiny? V tom případě jsme i my Čechoslováci nestvůrnými zplozenci versailleské smlouvy. Ostatně němečtí nacisté nás obdobnými urážkami častovali. Jako by v Sovětském svazu nebyly neruské národnosti! Nemá snad polský národ právo na svůj stát? Pro spojení Polska ve válce proti Hitlerovi, jakými jsme byli my, českoslovenští vojáci, bývalí příslušníci legionu v Polsku, bylo hrozné číst takové výroky. Molotov však u toho nezůstal, řekl ještě horší věci:

„Je například zřejmé, že za posledních měsíců dostaly takové výrazy, jako agrese a agresor nový konkrétní obsah, nabyly nového smyslu. Není těžké uhadnout, že tyto výrazy nyní nemůžeme používat v tomto smyslu jako, řekněme, před třemi nebo čtyřmi měsíci. Hovoříme-li nyní o mocnostech Evropy, nachází se Německo v situaci státu usilujícího o co nejrychlejší zakončení války a o mír, kdežto Anglie a Francie, bojující ještě včera proti agresi, jsou pro pokračování ve válce a proti nastolení míru. Úlohy, jak vidíte, se mění.“ Molotov nejenže proměňoval Německo divně v holubici míru a Anglii a Francii v agresory a odmítal myšlenku obnovy Polska, on zavrhoval a zneuznával spravedlivé cíle této války, když prohlásil: „O obnově starého Polska nemůže být, jak je každému zřejmé, ani řeči. Proto je nesmyslné pokračovat v současné válce pod heslem obnovy bývalého polského státu. Přestože to vlády Anglie a Francie chápou, nechtějí zakončit válku a uzavřít mír, ale hledají nové ospravedlnění pro pokračování války proti Německu. V poslední době se vládnoucí kruhy Anglie a Francie snaží vystupovat v roli bojovníků za demokratická práva národů proti hitlerismu, přičemž anglická vláda prohlásila, že jejím cílem války proti Německu není nic víc a nic méně nežli zničení hitlerismu...“

Každý však pochopí, že ideologii nelze zničit silou, nelze s ní skoncovat válkou. Proto je nejen nesmyslné, nýbrž i zločinné vést takovou válku, jakou je válka za zničení hitlerismu, maskovaná falešnou vlajkou boje za demokracii.“

Jestliže Molotov ukazoval skutečnou tvář sovětské politiky, pak se podplukovník Svoboda mylil, když nás po zprávě o podepsání sovětsko-německého paktu o neútočení, který byl vlastně – jak se ukazuje – dohodou o spojenectví, na nádvoří bronovického tábora nabádal, abychom věřili, že Sovětský svaz nezradí. Jak tomu máme ale věřit, když Sověti schvalují a omlouvají německé přepadení Polska a odmítají spravedlivou válku za osvobození národů, jako jsme my a Poláci, kteří musí žít v nacistickém otroctví? Když se kamarádí s těmi německými lupiči, neznamená to nic jiného, než že jim schvalují, aby si ponechali všechno, co do této chvíle naloupili, a tím zrazují všechny oběti hitlerovské agrese. Zrazují i svou nedávnou lepší minulost zásadových odpůrců mnichovského násilí a rozbití Československa a okupace českých zemí.

28. září, jak jsme se dozvěděli z novin, Sověti podepsali s Německem další smlouvu. O přátelství a hranicích. Takže rozdělení východní Evropy je hotová věc. Za těchto okolností věru nevím, co vojáci jako já, kteří odešli z domova bojovat proti nacistům za osvobození své vlasti, mají v Sovětském svazu co pohledávat.

I. Pakt, který ohromil svět

DIPLOMATICKÉ NÁMLUVY

Začátkem roku 1939 ve vztazích mezi Sovětským svazem a Polskem nastalo mírné oteplení, které se projevilo 19. února uzavřením obchodní smlouvy. Nedlouho poté, když Německo začalo s rostoucím důrazem uplatňovat své nároky na připojení svobodného města Gdaňsk k Říši a vybudování exteritoriální dálnice a železnice přes polské území, ujistila vláda SSSR prostřednictvím svého varšavského velvyslance, že v případě konfliktu Polska s třetí říší zaujme k Polsku přátelský postoj.

Brzy však přišel z Moskvy neurčitý signál, že sovětské vedení se nejspíš chystá změnit kurs své dosavadní politiky vůči Německu. J. V. Stalin 10. března na XVIII. sjezdu komunistické strany bolševiků kritizoval západní politiku neintervence, která ve skutečnosti sleduje podněcování a podporu válek například mezi Japonskem a Čínou a Německem a Sovětským svazem. „Nedovolíme,“ prohlásil sovětský diktátor, „aby podněcovatelé válek, zvyklí vytahovat kaštiny z ohně cizíma rukama, zavlékali naši zemi do konfliktů.“ V Berlíně byl Stalinův náznak změny pohledu na Německo správně pochopen.

17. dubna sovětský vyslanec v Berlíně Alexej F. Merkalov v rozhovoru se státním tajemníkem v německém ministerstvu zahraničních věcí Ernstem von Weizsäckerem o dodávkách německé vojenské techniky prohlásil, že existují předpoklady, aby jeho země žila s Německem „na normální úrovni“. Tentýž den však sovětská vláda vystoupila s návrhem na uzavření paktu o vzájemné pomoci mezi Anglií, Francií a SSSR.

Začala vleklá jednání, v nichž představitelé velmocí neusilovali ani tak o dosažení dohody o jednotném postupu v případě německé agrese, jako spíše o naplnění diplomatických a vojenských záměrů a vmanévrování druhé strany do konfliktu s třetí říší.

Odvolání Maxima Litvinova z funkce lidového komisaře zahraničí (3. 5.) a jeho nahrazení Vjačeslavem Molotovem však signalizovalo zatím netušenou změnu kursu sovětské zahraniční politiky.

Sovětské vedení zřejmě zkoumalo, která mezinárodně politická orientace pro ně bude výhodnější, zda spolupráce s Anglií a Francií,

nebo s Německem. Zatím používalo obou protikladných alternativ jako nástrojů nátlaku při vymáhání vstřícnosti svých partnerů v jednání.

18. července 1939 šéf sovětského obchodního zastupitelství v Berlíně Babarin v doprovodu dvou svých úředníků navštívil na ministerstvu zahraničí radu Schnurreho, aby mu oznámil, že Sovětský svaz je připraven k rozšíření svých hospodářských vztahů s německou říší. Zároveň mu předložil návrh nové obchodní smlouvy se zřetelným politickým vyzněním.

Za čtyři dny státní tajemník Weizsäcker zaslal velvyslanci Schulenburgovi nové instrukce: vyjít sovětským obchodním návrhům natolik vstříc, aby bylo možno dosáhnout rychlé dohody i z hledisek politických.

Než stihl Schulenburg cokoli podniknout, popostrčil celou záležitost dopředu sám Ribbentrop.

26. července 1939 večer legační rada Ribbentropova ministerstva Karl Schnurre, jak mu bylo uloženo, pozval na večeři sovětského velvyslanec-kého radu Astachova a šéfa sovětské obchodní mise v Berlíně Babarina do luxusní berlínské restaurace Ewest. Při dobrém jídle a pití se odvíjel zajímavý rozhovor. Ruští hosté se zdrželi až do půl jedné v noci. Sami začali hned po úvodním přípitku nostalgicky žet pominutí někdejších časů, kdy Německo a Rusko měly v zahraniční politice shodné zájmy a k oboplnému prospěchu těsně spolupracovaly.

„Taková spolupráce je dosažitelná i dnes,“ poznamenal Schnurre, „pokud by ji sovětská vláda považovala za žádoucí.“

Hosty zajímalo, co by se pro to dalo udělat. Po letech nepřátelství nelze ze dne na den dosáhnout tak zásadní změny. Schnurre vyložil svou představu: v první fázi obnovit spolupráci v hospodářských záležitostech, ve druhé usilovat o normalizaci a zlepšení politických vztahů. Ve třetí fázi by pak už bylo možné znovunastolení dobrých vztahů nebo návrat k stavu, který existoval dříve, v době, kdy platila Smlouva o přátelství a neutralitě mezi Německem a Sovětským svazem, podepsaná 26. dubna 1926 v Berlíně. Anebo by se mohlo přikročit k novému uspořádání, které by bralo v úvahu životní zájmy obou stran.

Tváře obou hostů vyzařovaly naprostou spokojenost. Slyšeli to, co si soudruzi v Moskvě přáli slyšet. Astachov si dotazem ověřil, jaká je z německého hlediska reálnost třetí fáze.

„Mně se zdá plně uskutečnitelná,“ prohlásil Schnurre, „neboť v celém prostoru od Baltského moře až k Černému moři a Dálnému východu

neexistují podle mého názoru kontroverzní problémy zahraniční politiky, které by vylučovaly takové vztahy mezi oběma zeměmi. Co víc, nehledě na veškeré světonázorové rozdíly je pro ideologii Německa, Itálie a Sovětského svazu jedna věc společná, je to odpor ke kapitalistickým demokraciím. My ani Itálie nemáme nic společného se západním kapitalismem. Proto by se nám zdálo dost paradoxní, kdyby Sovětský svaz jakožto socialistický stát stál na straně západních demokracií.“

V průběhu rozhovoru, v němž došlo i na polskou otázku, Astachov prohlásil, že Gdaňsk by se měl tak či onak vrátit do Říše a že otázka koridoru by měla být nějakým způsobem vyřešena ve prospěch Říše.

Živá diskuse se rozvinula kolem otázky, proč nacionální socialismus na poli zahraniční politiky vyhledával konflikty se Sovětským svazem. Schnurre vysvětlil, že to souviselo s bojem proti německé komunistické straně, která byla závislá na Moskvě jako nástroj Kominterny. Tento boj již skončil. Komunismus byl v Německu vyhlazen. Ostatně také sovětské politbyro dělá nyní jinou politiku než v době, kdy dominovala Kominterny. Konečně také mezinárodní tvář bolševismu se změnila smíšením bolševismu s národní historií Ruska, které bylo vyjádřeno oslavami velkých ruských osobností a činů poté, co pan Stalin odložil na neurčito světovou revoluci. Za tohoto stavu věcí Německo dnes vidí možnosti, které dříve nevidělo, s výhradou, že nebudou činěny pokusy šířit v Německu v jakékoli formě komunistickou propagandu.

Když se sovětsští hosté loučili, Astachov řekl: „Tato debata byla pro mne neobyčejně cenná. Podám o ní zprávu do Moskvy a doufám, že tam bude mít viditelné důsledky pro další vývoj.“

Dr. Schnurre ve své zprávě debatu s Rusy vyhodnotil z hlediska zájmů Říše. „Po prohlášení Rusů jsem nabyl dojmu, že Moskva se ještě nerozhodla, co by měla dělat. Rusové mlčeli o roli a vyhlídkách rokování o paktu s Anglií. Vzhledem k tomu se zdá, že Moskva prozatím sleduje politiku odkladu a vyčkávání jak vůči nám, tak vůči Anglii... Z našeho stanoviska je nutno považovat za pozoruhodný úspěch, že Moskva po měsících rozhovorů s Anglií zůstává stále nerozhodnuta, co by nakonec měla udělat.“

29. července 1939 dostal německý velvyslanec v Moskvě písemnou direktivu z Berlína, aby v rozhovoru s Molotovem prozkoumal, zda prohlášení sovětských diplomatů Astachova a Babarina již nalezla nějaký ohlas. V kladném případě měl rozvinout myšlenky vzájemné shody, zejména

v polské otázce. „Při jakémkoli vývoji polské otázky,“ pravilo se v direktivě, „ať už mírovým způsobem, který bychom si přáli, anebo jinou cestou, která by nám byla vnucena, byli bychom připraveni zabezpečit sovětské zájmy a dosáhnout dorozumění s moskevskou vládou. Bude-li rozhovor příznivě pokračovat i v baltské otázce, můžeme myšlenku rozvinout v tom smyslu, že upravíme náš postoj na Baltu tak, aby respektoval životní sovětské zájmy na Baltu.“

Schulenburg se zařídil podle direktivy. Již 3. srpna dosáhl přijetí u Molotova a ještě v noci podal telegraficky zprávu do Berlína o průběhu rozhovoru, který trval hodinu a čtvrt. Molotov se dotazoval, zda lze Schnurrovovy názory na normalizaci a zlepšení vztahu Německa a Sovětského svazu považovat za oficiální. Schulenburg ho ubezpečil, že je zmocněn výslovně potvrdit myšlenkový sled vyjádřený Schnurrem. Podrobněji vyložil německou představu o postupných fázích normalizace a zlepšování vztahů.

Molotov se obsírně vyslovil ke všem bodům. Hospodářskou dohodu uvítal. Ve sféře politických vztahů si sovětská vláda podle jeho ujištění rovněž přeje normalizaci a zlepšení. Podotkl, že jejich zhoršení nebylo její vinou, a vypočítal německé kroky, které to způsobily. Pakt proti Kominterně, německá podpora Japonska povzbuzeného k útočnému chování vůči Sovětskému svazu, okolnost, že německá vláda dávala opakovaně najevo, že se nehodlá zúčastnit žádné mezinárodní konference, které by se zúčastnil Sovětský svaz, například schůzky v Mnichově.

Schulenburg neméně obsírně vysvětloval, že nic z toho nebylo namířeno proti Sovětskému svazu, ale že nyní nejde o minulost, nýbrž o hledání nových cest.

Molotov štiplavě poznamenal, že doposud chybějí důkazy o změně postoje německé vlády. Schulenburg v odpovědi znovu zdůraznil, že v zahraniční politice mezi oběma zeměmi neexistuje rozpornost zájmů. Zmínil se o německé ochotě upravit chování k baltským státům, nadejde-li vhodná doba, tak, aby byly zabezpečeny životní sovětské zájmy na Baltu. Ve vztahu k polským záležitostem Schulenburg prohlásil, že Německo trvá na svých známých požadavcích vůči Polsku, že však usiluje o mírové řešení. Kdyby mu však bylo vnuceno jiné řešení, bylo by připraveno chránit sovětské zájmy a dohodnout se o této věci se sovětskou vládou.

Molotov vyslechl Schulenburgův výklad s velkým zaujetím. Podotkl pouze: „Mírové řešení závisí především na vás.“

„To rozhodně ne,“ odporoval Schulenburg. „Britská záruka naneštěstí způsobila, že rozhodnutí leží na polských místech.“ Poté se vrátil k Molotovově výtce, že zhoršením německo-polských vztahů je vinno Německo. Připomněl mu osudné následky uzavření smlouvy s Francií v roce 1935 a dodal, že by eventuální účast Sovětského svazu ve svazcích nepřátelských Německu mohla hrát podobnou úlohu.

Molotov řekl: „Současný kurs, který nastoupil Sovětský svaz, sleduje výhradně obranné cíle a posílení obranné fronty proti agresí. Naproti tomu Německo Paktem proti Kominterně podporuje a podněcuje agresivní chování Japonska a vojenským spojenectvím s Itálií sleduje nejen obranné, ale i útočné cíle.“

V této chvíli chyběly Schulenburgovi přesvědčivé argumenty, kterými by Molotovovo tvrzení vyvrátil nebo alespoň zpochybnil. Svůj telegram do Berlína uzavřel slovy: „Z celkového [Molotovova – pozn. K. R.] postoje zřetelně vyplývá, že sovětská vláda je vskutku ochotnější zlepšit německo-sovětské vztahy, že však přetrvává stará nedůvěra k Německu... Z naší strany bude však zapotřebí značného úsilí, abychom přivodili obrat sovětské vlády.“

Začínalo přihořívat. 3. srpna sám říšský ministr zahraničí Ribbentrop telegrafoval Schulenburgovi výsledek svého včerejšího jednání s velvyslanckým radou Astachovem: „Poukázal jsem na rozhovory o obchodní dohodě, které nyní uspokojivě probíhají, a označil jsem tuto dohodu za dobrý krok na cestě k normalizaci německo-ruských vztahů, jestliže by byla žádoucí.“

Ribbentrop seznámil Astachova s podmínkami, za nichž považoval za možné obnovit německo-ruské vztahy: nevměšování se do vnitřních záležitostí druhé strany a zřeknutí se politiky namířené proti německým životním zájmům. Splnění první podmínky Astachov přislíbil okamžitě. K druhé se nemohl zatím přesněji vyjádřit. „Otevřeně jsem Astachovovi tlumočil Hitlerovo znepokojení,“ sděloval Ribbentrop, „že Moskva vzdor přátelským gestům vůči Berlínu nadále vede, dokonce s rostoucí intenzitou, jednání s Anglií a Francií. Pokračoval jsem, „že naše politika je přímá a dlouhodobá. Jsme příznivě nakloněni Moskvě; je proto otázkou, jaký kurs hodlají tamní vládcové nastoupit. Jestliže Moskva zaujme negativní postoj, bude nám jasné, kam se máme postavit a jak jednat. V opačném případě neexistuje žádný problém mezi Baltským a Černým mořem, který

bychom spolu nemohli vyřešit. Řekl jsem, že na Baltu je prostor pro nás oba a že ruské zájmy se v žádném případě nemusí křížit s našimi. Co se týče Polska, sledujeme pozorně a klidně další vývoj. V případě polských provokací vyřídíme záležitosti s Polskem během jednoho týdne. V souvislosti s touto eventualitou jsem jemně naznačil, že bychom se mohli s Ruskem dohodnout o osudu Polska...“

Berlín hodil Moskvě udičku a čekal, jestli zabere. V té chvíli však již sám, aniž to zpozoroval, spolkl návnadu, kterou na něj nalíčil Stalin.

PŘÍPRAVA KOMPLOTU

V polovině srpna dostal legační rada Astachov směrnice od Molotova, aby německému zahraničnímu úřadu tlumočil nabídku na prodiskutování jednotlivých otázek vzájemných vztahů v Moskvě. 14. srpna Ribbentrop v noci telegraficky žádal Schulenburga, aby osobně navštívil Molotova a sdělil mu, že jsou dány všechny předpoklady pro historický zvrat v německo-sovětské politice. „Přes ideologické rozdíly přirozené sympatie Němců k Rusům nikdy nezmizely. Politika obou států může být znovu vybudována na této základně.“

Směrnice ukládala připomenout společného nepřitele: „Říšská vláda a sovětská vláda, vycházejíce ze všech zkušeností, musí s jistotou počítat, že kapitalistické západní demokracie jsou nesmiřitelnými nepřáteli jak národně socialistického Německa, tak i SSSR. Dnes se znovu snaží pomocí vojenského spojení vehnat SSSR do války proti Německu. V roce 1914 měla pro Rusko tato politika katastrofální důsledky. Je nevyhnutelným zájmem obou zemí zabránit pro veškerou budoucnost zničení Německa i SSSR, z něhož by těžily pouze západní demokracie.“

Se zřetelem ke krizi v německo-polských vztazích, kterou údajně vyvolala anglická politika spolu s anglickou válečnou agitací a pokusy o spojenecký svazek, se z německého hlediska pokládalo za žádoucí rychlé vyjasnění německo-ruských vztahů, aby obě vlády nebyly událostmi zba-veny možnosti obnovit německo-sovětské přátelství a popřípadě i vyřešit územní otázky ve východní Evropě. K vyjasnění těchto vztahů Ribbentrop nabízel vykonat krátkou návštěvu v Moskvě, aby jménem Vůdce seznámil Stalina s Vůdcovými stanovisky.

Toho dne se na Obersalzbergu konala porada Adolfa Hitlera s vedoucími představiteli wehrmachtu. Vůdce generálům oznámil: „Velké drama se přibližilo. Politických a vojenských úspěchů nemůže být dosaženo bez rizika. Anglie nemá schopné vůdce, ti, které jsem potkal v Mnichově, nezačnou novou válku... Polsko může být poraženo za týden nebo za čtrnáct dní. Rusko nebude ochotno tahat za druhé horké kaštaný z ohně. S Moskvou máme volné kontakty, které začaly uzavřením obchodní smlouvy. Nyní

uvažují o tom, že by do Moskvy měl vyjet vyjednávač a že by to měla být prominentní osobnost. Rusové budou mít zájem na rozdělení sfér vlivu v Polsku.“ Vůdce byl přitom ochoten, jak si poznamenal generál Halder do deníku, vyjít jim na půl cesty vstříc.

Týž den, 14. srpna, kdy Ribbentrop zaslal Schulenburgovi podrobné instrukce pro jednání s Molotovem, konalo se třetí zasedání sovětské, britské a francouzské vojenské delegace. Maršál Vorošilov na něm položil západním partnerům otázku:

„Bude mít Rudá armáda při plnění ustanovení připravovaného spojenečtví možnost přesunu přes Polsko a Rumunsko?“ Právo přesunu sovětských vojsk přes území Polska mělo být závazné jak v případě německého úderu na Polsko, tak i v případě úderu Německa na Francii a Belgii. Vorošilov přitom zdůraznil, že odpověď pokládá za rozhodující podmínku dohody.

Vedoucí západních delegací generál Joseph Doumenc a admirál Reginald Drax se ocitli ve svízelné situaci. Nemohli se k ničemu zavázat jménem polské vlády, takže na Vorošilovův ultimativní dotaz nebyli schopni dát okamžitou odpověď. Nechtěli však ani dopustit, aby jednání hned na samém začátku uvázlo. Admirál Drax se pokusil vyhnout přímé odpovědi:

„Je nemyslitelné, že by Polsko a Rumunsko nepožádaly o pomoc v případě, že by byly napadeny. Cožpak tonoucí odmítá, když mu druzí chtějí hodit záchranný pás?“

Náčelník sovětského generálního štábu podotkl:

„Ale záchranný pás musí být připraven.“

Nazítří se sovětské vyjednávači vytasili s dalšími požadavky, které se tentokrát týkaly pobaltských zemí. Anglie a Francie měly získat souhlas Finska, Estonska a Litvy k vybudování sovětských námořních základen na jejich území. Dalo se předpokládat, že takový požadavek vyvolá v pobaltských zemích nesouhlas.

Nedospělo se k žádnému řešení. Na závěr člen sovětské delegace přečetl prohlášení: „Sovětská vojenská mise vyslovuje své politování nad tím, že vojenské mise Anglie a Francie nemohou dát přesnou odpověď ve věci průchodu sovětských vojsk územím Polska a Rumunska. Sovětská mise je toho mínění, že bez kladného vyřešení této otázky je celé započaté jednání o uzavření vojenské konvence mezi Anglií, Francií a SSSR odsouzeno již předem k nezdaru. Proto vojenská mise Sovětského svazu nemůže s dobrým svědomím doporučit své vládě, aby se zúčastnila této akce, která je

jasně předurčena ke ztroskotání. Sovětská vojenská mise prosí vlády Anglie a Francie, aby odpověď na položenou otázku urychlily.“

To nebylo nijak snadné. Polsko i Rumunsko byly suverénní státy disponující právem rozhodnout o průchodu cizích vojsk přes své území. Západní delegace byly nuceny požádat své vlády, aby přiměly řečené státy k souhlasu. Moskevské jednání bylo vzhledem k tomu přerušeno do 21. srpna, aby vlády měly čas k nutným dotazům. Polsko se postavilo kategoricky proti. Ministr Beck francouzskému velvyslanci Noëlovi řekl: „Rusko nemá žádnou vojenskou cenu.“ Náčelník polského generálního štábu generál Stachiewicz dodal: „Z toho, kdyby sovětská armáda operovala v Polsku, by nevzešel žádný prospěch.“ Po několikadenním dohadování francouzských a britských představitelů s ministrem Beckem, který vzal v potaz generály, sdělil konečně 20. srpna gen. Stachiewicz britskému vojenskému atašé ve Varšavě: „Polsko v žádném případě nepřipustí, aby sovětská vojska vstoupila na polské území.“ Večer ministr Beck britsko-francouzskou žádost definitivně jménem Polska zamítl. Britský velvyslanec na Halifaxovu výzvu ještě požádal Becka, aby svou odpověď znovu uvážil, nechce-li na sebe vzít vinu za zmaření vojenských jednání. Beck však neoblomně trval na svém. Francouzskému velvyslanci Leonu Noëlovi, který na něj rovněž naléhal, řekl: „Nemůže být ani řeči o tom, že by část našeho území byla použita pro cizí vojska. Nemáme vojenskou dohodu s SSSR a ani ji nechceme mít.“

K sovětskému požadavku na základny v pobaltských zemích Beck s úsměškem podotkl: „Jakmile se Rudá armáda usadí na polských východních hranicích, ztratí chuť válčit s Němci.“

15. srpna vydal Hitler pokyn, aby nacionálně socialistický sjezd plánovaný na začátek září v Norimberku byl odložen. Zároveň se v Německu přikročilo k tajnému povolávání záložníků a hlavní stan wehrmachtu byl přemístěn do Zossenu, východně od Berlína. Přípravy k válce nabíraly obrátky.

Schulenburgovo vyžádané setkání s Molotovem se uskutečnilo 15. srpna večer.

Velvyslanec se nenápadně vytratil z letního plesu uspořádaného jeho velvyslancekým úřadem a odjel do Kremly, kde byl již očekáván. Přečetl Molotovovi prohlášení, které dostal ráno od Ribbentropa. Ve snaze vnutit Rusům myšlenku rychlého uzavření smlouvy zdůrazňovalo šest bodů:

1. Bývalé nepřítelství mezi dvěma danými zeměmi spočívající na konfliktu

mezi nacionalismem a internacionalismem již neexistuje. 2. Neexistuje žádný reálný konflikt zájmů mezi Německem a Ruskem [...] žádný problém mezi Baltem a Černým mořem, který by nemohl být vyřešen k naprosté spokojenosti obou zemí. 3. Berlín a Moskva stojí na historické křižovatce, která rozhodne, zda po generace budou jejich vztahy mírové, či válečné. 4. Navzdory období vzájemné nedůvěry ještě stále existují „přirozené sympatie Němců k Rusům“. 5. Oba režimy spojuje skutečnost, že kapitalistické západní demokracie jsou „nesmiřitelnými nepřáteli“ jich obou. 6. Krize německo-polských vztahů nezbytně vyžaduje „rychlé vyjasnění německo-ruských vztahů“.

Hitler a Ribbentrop, strůjci německo-sovětského spiknutí proti Polsku

Prohlášení končilo slovy: „Jak jsem byl informován, sovětská vláda si rovněž přeje vyjasnění německo-ruských vztahů. Protože však podle dosavadních zkušeností takového vyjasnění může být obvyklými diplomatickými cestami dosaženo jen pomalu, jsem připraven vykonat v Moskvě krátkou návštěvu, abych jménem Vůdce vyložil panu Stalinoovi vůdcovo stanovisko. Podle mého názoru změny může být dosaženo pouze v takovéto přímé diskusi a nemělo by být nemožné položit tímto základ pro konečné řešení německo-ruských vztahů.“

Lidový komisař zahraničí a zároveň premiér ujistil německého velvyslance, že v zásadě je přesvědčen o upřímnosti německé snahy o nápravu

vztahů s SSSR a že chápe nezbytnost uspišení rozhovorů o této otázce. Souhlasí proto s návštěvou ministra Ribbentropa v Moskvě. Taková návštěva je ovšem spojena s nezbytnými přípravami. Především je nezbytné jasné prohlášení německé vlády, že je připravena k uzavření paktu o neútočení.

Velvyslanec Schulenburg okamžitě odeslal o jednání s Molotovem zprávu do Berlína. Hned následující den, 16. srpna, došla Ribbentropova odpověď: Navrhněte Rusům pakt o neútočení na 25 let a udělení společné německo-sovětské garance pro pobaltské státy. Je třeba též uvědomit Moskvu, že k úderu na Polsko může dojít velmi rychle, neboť Hitler již nemůže dále tolerovat „polské provokace“. Vzhledem k tomu je třeba, aby se moje chystaná návštěva v hlavním městě SSSR uskutečnila již pozítří, 18. srpna; jsem připraven přijet, vybaven Vůdcovým zplnomocněním k podepsání všech smluv.

17. srpna se Schulenburg dostavil k Molotovovi, aby mu přednesl Ribbentropovu urgentní nabídku. K svému zklamání se však nedočkal odpovědi, kterou očekával.

„Nejprve bude nutno podepsat obchodní a úvěrovou smlouvu,“ prohlásil Molotov. „Teprve potom by bylo možné uzavřít smlouvu o neútočení, která musí být ještě doplněna speciálním protokolem vymezujícím zájmy signatářů v té či oné oblasti zahraniční politiky.“

Jednání se nutně dotklo i sovětského zájmu na urovnání hrozícího válečného konfliktu s Japonskem. V červenci a srpnu se rozhořely prudké boje sovětských jednotek s japonskými vojsky na mandžusko-mongolských hranicích a pohraniční řece Chalchyn-gol. Molotov žádal, aby se Němci s využitím svých dobrých vztahů s Japonskem přičinili o zastavení japonské agrese. Od Ribbentropovy návštěvy Molotov očekával možnost prodiskutovat všechny řečené zájmové otázky a uzavřít příslušné dohody. Vyjádřil i uspokojení nad tím, že Německo hodlá jednat na tak vysoké úrovni, což kontrastuje s přístupem Angličanů, kteří k jednání se Sovětským svazem vysílají druhořadého diplomata Stranga. „Tím spíše ovšem návštěva německého ministra zahraničí vyžaduje pečlivou přípravu,“ prohlásil Molotov na závěr. Pronesl to tak energicky, že se Schulenburg již neodvažoval ve smyslu Ribbentropových směrnic naléhat na uspišení Ribbentropovy návštěvy. Molotovovi patrně bylo jasné, že dohoda s SSSR v jejich plánech hraje důležitou roli, proto nejspíš schválně nespěchal s dohodnutím Ribbentropova příjezdu, aby je vyprovokoval k co největší povolnosti. K tomu

jistě směřovala i nenápadná připomínka, že probíhá zároveň jednání s Angličany, takže Sověti si mohou vybrat, s kým bude pro ně dohoda výhodnější.

O jaké přípravy k Ribbentropově návštěvě běželo, je dnes již jasné. Stalin si potřeboval zajistit pro historii alibi, aby se mu nemohlo vytknout, že jednání o smlouvě proti agresi zmařil tím, že se spíkl s potenciálním agresorem. Musel tedy nejprve zařídít, aby probíhající jednání vojenských delegací tří velmocí zkrachovalo jakoby jejich vinou.

Hitler zatím prožíval chvíle mučivého napětí. Schulenburgova zpráva o jednání s Molotovem nadále neobsahovala datum možného příletu Ribbentropa do Moskvy. Hitler přitom nutně potřeboval, aby sovětsko-německý pakt byl podepsán před útokem na Polsko. Znamenal nezbytnou jistotu, že Sovětský svaz do sovětsko-polské války nezasáhne ve prospěch Polska. Hitler ten pakt potřeboval mít včas. Vždyť datum útoku se blížilo. Posedlý nervózní netrpělivostí odeslal již 18. srpna večer z Obersalzbergu Schulenburgovi telegram, který dal podepsat Ribbentropovi. Prikazoval velvyslanci znovu navštívit Molotova a sdělit mu toto: „...za normálních okolností bychom jistě použili obvyklých forem a diplomatických cest. Avšak nynější neobvyklá situace nás podle vůdcova názoru nutí použít jiné metody, která by vedla k jiným výsledkům. Vztahy německo-polské se zostřují ze dne na den. Musíme počítat s tím, že každý den mohou nastat události, které způsobí, že otevřený konflikt bude nevyhnutelný... Vůdce pokládá za nutné, aby výbuch německo-polského konfliktu nás nezaskočil v průběhu vyjasňování vztahů německo-ruských. Proto považuje za nutné vyjasnit ruské zájmy, aby je pro případ takového konfliktu mohl vzít v úvahu, což by bylo jisté obtížné bez takového vyjasnění.“

Schulenburg měl Molotova ujistit, že Ribbentrop bude vybaven veškerými plnými mocemi, aby mohl podepsat smlouvu včetně speciálního protokolu vyjadřujícího zahraničněpolitické zájmy obou stran, například určení zájmových sfér v oblasti Baltského moře. Takové otázky lze řešit jen ústní diskusí. Velvyslanec měl naléhat na co nejrychlejší uskutečnění Ribbentropovy cesty.

Depeše došla do Moskvy až v 5.45 ráno. Schulenburg dostal příležitost sdělit její obsah Molotovovi odpoledne ve 14 hodin moskevského času. Hodinová rozmluva však nedospěla k žádoucímu výsledku. Žádná lhůta jednání v Moskvě nebyla nadhozena, natož napevno určena. Zklamáný

Schulenburg si cestou na velvyslanectví v duchu sestavoval věty, kterými sdělí svůj neúspěch Ribbentropovi.

Než stačil dokončit koncept depeše, zazvonil telefon. Molotov. Oznamoval Schulenburgovi, že je očekáván v 16.30 v jeho pracovně v Kremlu. Omlouval se, že panu velvyslanci působí obtíže, ale musel se mezitím domluvit s vládou.

Bylo jasné, že o jeho pozvání rozhodl Stalin. V době, která uplynula mezi prvním a druhým rozhovorem, musel si Molotov zjednat definitivně jasno, s kým Sovětský svaz půjde do spolku, jestli s Angličany a Francouzi, kteří k jednání do Moskvy poslali druhořadá figurky, anebo s Němci, které zastupuje osobně ministr zahraničí. Stalin otázku rozhodl jednoznačně: Uzavřeme-li pakt s Němci, povzbudíme je k útoku na Polsko. Tím dostaneme Německo do války i se západními mocnostmi, které mu budou muset přijít na pomoc. Válka, v níž se hlavní imperialistické mocnosti navzájem oslabí, umožní osvobozenickou misi Rudé armády v Evropě, a tím rozšíření socialistické revoluce.

Proto byl německý velvyslanec znovu pozván k jednání s Molotovem. Lidový komisař zahraničí mu odevzdal návrh smlouvy o neútočení, který se v řadě formulací lišil od původního návrhu německého, a oznámil, že pan ministr Ribbentrop může přijet do Moskvy 26. nebo 27. srpna, pokud bude již v té době v Berlíně podepsána německo-sovětská obchodní smlouva.

Nabídka Hitlerovi nevyhovovala.

„To je pozdě!“ vztekal se. „Příliš pozdě!“

Jelikož obchodní smlouva byla spěšně podepsána již včera, což Molotov v této chvíli již věděl, nic nebránilo, aby podpis paktu byl urychlen. 20. srpna v 16.45 byla z Berghofu odeslána depeše:

Panu Stalinovi, Moskva

1. Upřímně vítám podepsání nové obchodní smlouvy německo-sovětské jako první krok k novému upevnění německo-sovětských vztahů.
2. Uzavření paktu o neútočení se Sovětským svazem pro mne znamená upevnění německé politiky v dlouhé perspektivě. Němci tím nastupují znovu politickou linii, která v minulosti po staletí přinášela výhodu oběma zemím. Proto je vláda Říše rozhodnuta vyvodit všechny důsledky z této hluboké přeměny.

3. Přijímaje návrh paktu o neútočení předaný mi prostřednictvím Vašeho ministra zahraničí Molotova, považuji za naléhavou nezbytnost vyjasnění spojených s ním otázek nejrychlejší cestou.
4. Dodatkový protokol požadovaný vládou Sovětského svazu může být podle mého přesvědčení ve své podstatě vyjasněn v nejkratší době, jestli odpovědný německý státník bude mít možnost o tom osobně referovat v Moskvě. Jinak vládě Říše není jasné, jak by bylo možné v krátké době vyjasnit i schválit dodatkový protokol.
5. Napětí mezi Německem a Polskem se stalo neúnosným. Polské chování vůči velmoci je takové, že krize může propuknout každým dnem. Německo je v každém případě rozhodnuto vůči těmto urážkám všemi prostředky hájit zájmy Říše.
6. Mým názorem je, že při záměru obou států nastolit nové vzájemné vztahy je účelné neztrácet čas. Proto Vám znovu navrhuji přijmout mého ministra zahraničních věcí v úterý 22. srpna nebo nejpozději ve středu 23. srpna. Ministr zahraničních věcí Říše má všeobecné zplnomocnění pro zredigování a podpis paktu o neútočení i protokolu. Delší přítomnost ministra zahraničí Říše v Moskvě než jeden, nejvýše dva dny není vzhledem k mezinárodní situaci nezbytná. Byl bych rád, kdybych od Vás dostal rychlou odpověď.

Adolf Hitler.

Depeši měl Schulenburg doručit přešpanou na dopisní papír bez hlavičky (pro případ, že by se akce nezdařila, aby se mohla popřít autentičnost).

V noci na 21. srpna Hitler, rozrušený očekáváním Stalinovy odpovědi, nemohl spát. Telefonoval Göringovi. Svěřil se mu s obavou, jak odpoví sovětský diktátor. Trochu ho uklidnilo, když v poledne velvyslanec Schulenburg telegrafoval, že se má kolem 15. hodiny setkat s Molotovem.

Seděl právě u večeře se svými nejbližšími přáteli, když mu adjutant přinesl kus papíru. Přeběhl ho očima a na několik vteřin strnul, zahleděn před sebe. Pak náhle udeřil pěstí do stolu, až zazvonily sklenice.

„Mám je!“ vykřikl radostně. „Mám je!“ Okamžitě se ovládl a nikdo z přítomných se neodvážil zeptat, co se stalo, koho že má.

Když večeře skončila, Hitler pozval pány z okruhu svých nejbližších k sobě. Oznámil jim: „Uzavřeme pakt o neútočení s Ruskem. Tady, čtete!

Telegram od Stalina!“ Přítomný Albert Speer, Hitlerův architekt, byl ohromen. Telegram s adresou „Říšský kancléř Hitler“. Bylo to něco naprosto nečekaného a zcela neuvěřitelného, vidět ta dvě jména, Hitler a Stalin, v přátelské souvislosti na jednom kusu papíru. Poté dal hostitel pro účastníky večere promítnout film. Defilé jednotek Rudé armády před Stalinem. Hitler dával přitom najevo, jak je spokojen tím, že se mu podařilo tuto mohutnou armádu neutralizovat. Stalinova depeše zněla:

„Říšskému kancléři Německa panu A. Hitlerovi

Děkuji za dopis. Doufám, že německo-sovětský pakt o neútočení přinese zvrat k závažné nápravě politických vztahů mezi našimi zeměmi. Národy našich zemí potřebují vzájemné mírové vztahy; souhlas německé vlády s uzavřením paktu o neútočení tvoří základ k zlikvidování politického napětí i k vytvoření míru a spolupráce mezi našimi zeměmi. Sovětská vláda mě zmocnila, abych Vás uvědomil, že souhlasí s příjezdem pana von Ribbentropa do Moskvy dne 23. srpna.“

Hitlerův osobní fotograf Heinrich Hoffmann ve svých vzpomínkách líčí průběh toho večera 21. srpna poněkud jinak, i když v zásadě shodně. Jeden z Vůdcových adjutantů mu pošeptal: „Šéf je dneska velice nervózní.“ Hoffmann si toho také všiml. Viděl ho přecházet dvacet metrů dlouhou halou jeho sídla na Obersalzbergu beze slova sem a tam. Z výrazu jeho tváře bylo zřejmé, že nechce být rušen. Hoffmann to chápal. Celý svět sleduje s napětím každé Vůdcovo slovo. Vůdce nese na svých bedrech obrovskou odpovědnost. Ale přece jenom! Ve vzduchu muselo být něco mimořádného. Jak se ukázalo, Hitler čekal na Stalinovo stanovisko k návrhu na uspíšení Ribbentropovy návštěvy v Moskvě. Měl zoufale naspěch. Chtěl zaútočit na Polsko a potřeboval jistotu, že mu Rusko nevpadne do zad.

Na rozdíl od Speera Hoffmann tvrdí, že se zprávou o Stalinově odpovědi přijel na Obersalzberg Ribbentrop. Nejdříve telefonoval ze svého nedalekého zámku ve Fuschlu. Hitler nedočkavě vytrhl sluchátko svému pobočnickovi z ruky, chvíli naslouchal, pak řekl: „To je úžasné! Blahopřeju! Pojeďte hned sem nahoru!“ Celý rozzářený položil sluchátko a v radostném vzrušení se obrátil k malému kroužku svých hostů.

„Děcka, Stalin souhlasí! Poletíme k němu a uzavřeme s ním pakt. To bude svět zase jednou koukat!“

Všichni zírali, překvapeni tím, co se právě dozvěděli, ale vzápětí se jich zmocnilo stejné nadšení jako jeho. Domácí intendant Kannenberg skočil pro láhev šampaňského. Má-li Vůdce takovou radost, je to přece důvod k napití. Hitler neměl nic proti tomu, i když sám nepil. Za chvíli vstoupil Ribbentrop a Hitler s ním odešel do pracovny. Když se oba vrátili ke společnosti, zeptal se Hoffmann po straně Hitlera: „Mohl bych taky letět do Moskvy?“

„Samozřejmě!“ zvolal Hitler. „Nejde jen o fotografování. Mám pro vás ještě zvláštní úkol. Jděte za Ribbentropem a zajistíte si místo v letadle!“

Ministr zahraničí se však zatvářil nevlídně. „Vyloučeno. Všechna místa v letadle jsou již obsazena. Kromě toho... letí s námi můj fotograf Laux. Je mi líto, ale já nemohu nikoho z mých lidí nechat doma.“ Něco takového Hoffmann očekával. Vedle Bormanna a Goebbelse byl Ribbentrop třetím z těch, kdo na něj nevrážili a snažili se podkopat jeho pozici u Hitlera, který s ním byl v důvěrně přátelském vztahu. Své odmítnutí Ribbentrop doprovodil škodolibým úsměvem. Jenže Hitler zasáhl v Hoffmannův prospěch: „Nechte klidně jednoho ze svých lidí doma. Úkol, který jsem dal Hoffmannovi, nemohu svěřit žádnému z vašich spolupracovníků.“

Ministr zahraničí protáhl obličej. Hitler pak mezi čtyřma očima Hoffmannovi vysvětlil, co bude jeho úkolem: „Vzkázal jsem našemu velvyslanci v Moskvě hraběti Schulenburgovi, že jako můj důvěrník předáte Stalinovi mé pozdravy a přání. Schválně se tím odchylují od protokolárních zvyklostí. Žádný diplomat, ale nepolitický přítel dodá navázanému spojení se Stalinem osobní zabarvení. Že přitom budete fotografovat, je ovšem samozřejmé. Mimo to mi záleží na tom, abych od vás získal objektivní pohled na Stalina a jeho okolí.“ Hitler se velkým oknem zahleděl na úchvatné obrysy alpských hřebenů, rýsující se proti jasnému nočnímu nebi. „Zajímají mě i maličkosti, kterých si většinou nikdo nepovšimne, ale které vypovídají o charakteru člověka víc než zprávy mnohých omezců ze zahraničního úřadu. Proto mějte v Moskvě oči na stopkách, Hoffmann!“

Ve 23 hodin toho dne německý rozhlas náhle přerušil vysílaný pořad a hlasatel přečetl mimořádnou zprávu: „Německá a sovětská vláda se dohodly na uzavření paktu o neútočení. Říšský ministr zahraničních věcí přijede ve středu 23. srpna do Moskvy, aby uzavřel jednání.“

Ve Speerových pamětech čteme: „Poté, co Goebbels večer 21. srpna komentoval novinku na tiskové konferenci, dal se s ním Hitler spojit. Chtěl vědět, jak na to reagovali zahraniční dopisovatelé. S horečnatě se lesknoucíma očima nám vyprávěl, co se dozvěděl; Ta senzace se nedá vypovědět. A když současně venku zazněly kostelní zvony, nějaký anglický žurnalista rezignovaně pronesl: To je hrana za britské impérium.“ Tato poznámka zapůsobila na euforického Hitlera ten večer daleko nejsilnějším dojmem. V té chvíli věřil, že stojí tak vysoko, že mu osud už nemůže nic víc nabídnout.“

DVEŘE K VÁLCE OTEVŘENY

22. srpna se v Moskvě sešly vojenské delegace tří velmocí k svému čtvrtému zasedání. Na programu byla nedořešená otázka průchodu sovětských vojsk v případě německé agrese. Sovětským vyjednávačům nyní šlo o to, aby jednání bylo ukončeno zdánlivě vinou západních velmocí. Generál Doumenc oznámil maršálu Vorošilovovi, že obdržel od předsedy vlády Daladiera telegrafické zmocnění, aby jeho jménem vyslovil souhlas Francie s průchodem Rudé armády přes polské území.

„V tom případě prosím, pane generále, aby nám vaše zplnomocnění k tomuto prohlášení bylo předloženo písemně. Musím se ovšem ptát, zda je vám známo, jaké stanovisko v této věci zaujímá Velká Británie a zda byl pro ně získán souhlas Polska.“

Francouzský generál upadl do rozpaků. V dané chvíli nebyl schopen splnit žádný z Vorošilovových požadavků. Vorošilovovi o nic jiného nešlo. Tvářil se, jako by byl zklamán vlašným přístupem západních velmocí k projednávaným otázkám, naznačil však sovětský nezájem o dohodu, který se tajil v pozadí.

„Obávám se jedné věci,“ řekl, „že francouzská a anglická strana si dovolily příliš dlouhé protahování politických i vojenských diskusí. Proto nemohu vyloučit, že v nejbližší době dojde k určitým událostem politickým.“

Nejenom Vorošilov jako člen politbyra, ale i členové západních delegací již určitě věděli, oč běží, neboť zpráva o Ribbentropově návštěvě byla včera zveřejněna berlínským rozhlasem.

Ribbentrop, jak se dočítáme v Blochově životopisu, nastoupil cestu do Moskvy 22. srpna. Letěl v Hitlerově soukromém condoru. Jako doprovod si vzal s sebou asi třicet lidí, „aby dodal lesku této události, i když s vyloučením kohokoliv, kdo by ho mohl zastínit“. Letěli severní trasou, aby se vyhnuli Polsku.

V doprovodu samozřejmě nechyběl nepostradatelný Gaus, obratný stylizátor, který formuloval všechny potřebné texty. Byl tu dále vedle řady úředníků, pobočníků, tajemníků a novinářů bývalý chargé d'affaires

v Praze Hencke, který ovládal ruštinu, ale bůhvíproč i tlumočník Paul Schmidt, který rusky neuměl, fotograf Laux, kterého vzal Ribbentrop jako konkurenci nenáviděnému Hitlerovu dvornímu fotografu Hoffmannovi. „Ribbentrop,“ podle životopiscova zjištění, „byl krajně nervózní v obavě nejen před nadcházejícími rozhovory, ale rovněž před tím, co může Hitler udělat v jeho nepřítomnosti. Byl rozčilen, když zjistil, že po jeho odjezdu přemluvil Weizsäcker vůdce, aby přijal příští den v Berghofu Hendersona, který si přál předat osobně Chamberlainův dopis. Ribbentrop po telefonu z Královce, kde delegace přerušila let na nocleh, spílal Weizsäckerovi a naléhal na Hitlera, jistě zbytečně, aby jednal s Hendersonem tvrdě.

V Chamberlainově dopise se dávalo Hitlerovi na vědomí, že britská vláda dodrží své závazky vůči Polsku, avšak usiluje stále ještě o porozumění s Německem a přeje si převzít úlohu zprostředkovatele mezi Varšavou a Berlínem.

Hitler odpověděl tím, že dvě hodiny ohlušoval Hendersona obviňováním Anglie z všemožných zlotřilostí.

Ribbentrop zatím v Královci po rozčileném telefonátu do Berlína strávil zbytek noci, jak dosvědčuje Schmidt, „přípravou materiálů pro diskusi se Stalinem, popisováním spousty listů papíru rukopisem, který byl stále větší, jak noc pokračovala, vyžadováním úředních dokumentů, které byly zcela nedosažitelné, a udržováním celé delegace na nohou“.

23. srpna v jednu hodinu odpoledne přistáli na moskevském letišti, vyzdobeném chybnými vlajkami s obráceným hákovým křížem. Čekající auta je odvezla na bývalé rakouské vyslanectví, kde byli ubytováni. Po krátké poradě s Schulenburgem a Hilgerem, který dokonale ovládal ruštinu a byl předurčen k úloze tlumočníka, se rozhodl nedbat jejich rady, aby nedával Rusům najevo spěch, a přikázal informovat sovětskou stranu, že se může zdržet pouze čtyřiaadvacet hodin.

Ve tři hodiny odjeli všichni tři do Kremlu. Domnívali se, že je přijme jen Molotov, zatímco Stalin se objeví, až na závěr. Bylo o něm známo, že se setkáním s cizími státníky pokud možno vyhýbá.

Když je zavedli do dlouhého sálu, spatřili k svému velkému údivu, že na jeho konci vedle sebe stojí Molotov a Stalin.

„Ribbentrop se zejména obával,“ píše životopisec Michael Bloch, „že Rusové nejsou opravdu upřímní a že až přijede do Moskvy, předloží mu jako fait accompli anglo-sovětskou dohodu, nebo že ho budou nutit

„k dlouhým a únavným jednáním“. Ale Stalinova přítomnost zřetelně ukazovala, že Rusové to myslí smrtelně vážně, takže tu byl relativně jasný úkol schválit text paktu o neútočení a vyznačit sféry vlivu, aby mohly být zaneseny do doplňkového protokolu.

Schvalování jednotlivých ustanovení paktu probíhalo bez problémů v oboustranné shodě. Stalin se pozastavil pouze nad Ribbentropovou předmluvou nadneseně hovořící o přirozeném přátelství mezi oběma zeměmi. Nakonec ji škrtl.

„Taková slova,“ řekl, „by po těch letech, co jsme na sebe navzájem vy-
lévali škopíčky špíny, působila směšně.“

Ribbentrop se Stalinem po podpisu německo-sovětského paktu 23. 8. 1939

Vyvstala otázka, zda je z hlediska zájmů obou států žádoucí, aby byl zachován nezávislý polský stát a kudy mají procházet jeho hranice. Dospělo se ke shodě, že konečné řešení se bude řídit následujícím politickým vývojem. Stalin souhlasil bez zdráhání s rychlou likvidací existující Polské republiky, ale na oplátku požadoval uznání sovětského zájmu na Bessarabii, někdejší ruské provincii, která byla nyní součástí Rumunska. Ribbentrop vyslovil se sovětským požadavkem souhlas. Ujistil Stalina, že Německo nemá v této oblasti žádné politické zájmy.

Rozdílnost názorů se projevila ve vztahu k pobaltským státům. Hitler požadoval Litvu a západní část Lotyšska Kuronsko i s přístavy Libava

a Vindava. Odůvodňoval to existencí početné německé menšiny. Naproti tomu byl ochoten přenechat Sovětům zbytek lotyšského území a celé Finsko.

Stalin nesouhlasil. Požadoval Lotyšsko celé. Jednání bylo přerušeno. Ribbentrop odjel na německé velvyslanectví, aby si telegraficky vyžádal Hitlerův souhlas s odstoupením celého Lotyšska, které nyní představuje, jak uvedl, „rozhodující moment pro celý konečný výsledek“. Dvě hodiny si musel počkat na Hitlerovu odpověď. Byla stručná: „Ano, souhlasím.“ Kromě toho Hitler odeslal Ribbentropovi text svého zvláštního poselství, určeného Stalinovi. Pravilo se v něm, že budoucí uspořádání východní Evropy Hitler považuje za výhradní záležitost Německa a Ruska.

O desáté večer se Ribbentrop vrátil do Kremlu, rozradostněn svým triumfem, o němž nyní již nepochyboval. Tentokrát si s sebou přivezl početný doprovod.

Když sovětským představitelům oznámil Hitlerův ústupek, zdálo se prý, jak píše Gerald Reitlinger v knize *Dům postavený na písku*, že „Stalin se najednou zachvěl a že nebyl s to ihned uchopit ruku, kterou mu podával jeho partner. Vypadalo to, jako by musel nejprve potlačit nával strachu. Ale v momentě to pominulo.“

Zatímco sověští i němečtí experti pracovali na stylizaci konečného znění paktu a na návrhu dodatkového protokolu, Ribbentrop, opojený úspěchem své mise, rozmlouval se Stalinem o mezinárodních otázkách.

Ještě v noci pak podepsal s Molotovem pakt, kterým se vlády Německé říše a Svazu sovětských socialistických republik zavazovaly: upustit od jakéhokoliv násilného aktu, od jakékoli válečné akce, od vzájemného napadení, které by provedly buď samy, anebo ve spojení s jinými silami, neposkytnout žádným způsobem pomoc třetí síle v případě, že by napadla jednu z vysokých smluvních stran, udržovat v budoucnu stálý vzájemný kontakt za účelem konzultace, umožňující výměnu informací o problémech týkajících se společných zájmů, neúčastnit se jakéhokoliv spolčování sil, jež by přímo či nepřímo bylo namířeno proti druhé straně, své spory či konflikty v těch či oněch otázkách řešit výhradně výměnou názorů anebo v případě nutnosti prostřednictvím povolaných arbitrážních komisí.

Smlouva se uzavírala na deset let s tím, že nevyproví-li ji jedna nebo druhá z vysokých smluvních stran rok před uplynutím této doby, bude její platnost automaticky prodloužena o dalších pět let.

K smlouvě byl připojen tajný dodatečný protokol, obsahující závěry z přísně důvěrných rozhovorů zástupců obou stran o otázkách hranic jejich daných sfér vlivu ve východní Evropě:

1. V případě nového územního a politického uspořádání oblastí náležících k pobaltským státům (Finsku, Estonsku, Lotyšsku, Litvě) bude severní hranice Litvy tvořit rozhraní mezi sférami vlivu Německa a SSSR. V této souvislosti obě strany uznávají zájem Litvy na území Vilna.
2. V případě nového územního a politického uspořádání oblastí náležících k polskému státu bude rozhraní sfér vlivu mezi Německem a SSSR tvořit zhruba linie řek Narev, Visla a San. Otázka, zda zájem obou stran bude vyžadovat udržení nezávislého polského státu a jakými hranicemi má být tento stát vymezen, bude moci být definitivně vyřešena teprve v průběhu dalšího politického vývoje. V každém případě budou obě vlády řešit tuto otázku přátelskou dohodou.
3. Pokud se týče jihovýchodní Evropy, zdůraznila sovětská strana svůj zájem na Bessarabii. Německá strana potvrdila svůj naprostý politický nezájem o tyto oblasti.

Německo a Sovětský svaz si tímto paktem svévolně rozdělily velkou část Evropy. Stalinští propagandisté budou později tento pakt omlouvat, jako by šlo jen o získání času k přípravě na obranu proti fašistické agresi. Nikoli. Byla to z obou stran lupičská dohoda o rozdělení územní kořisti.

V rozhovoru o otázkách, kterých se tajný protokol týkal, Stalin a Molotov s Ribbentropem charakterizovali vztahy svých zemí k Japonsku, Itálii, Turecku, Anglii i Francii. Ribbentrop poté popřel protisovětské zaměření Paktu proti Kominterně. Bagatelizoval je vtípem, který údajně koluje v Berlíně, že „nyní ještě k Paktu proti Kominterně přistoupí Stalin“.

Obsáhle se hovořilo o vztahu německého lidu k paktu o neútočení. Ribbentrop ujišťoval sovětské partnery, že všechny vrstvy německého lidu, zvláště prostý lid, přivítaly s nejrvelejšími pocity dohodu se Sovětským svazem. Lidé instinktivně cítí, že mezi Německem a Sovětským svazem neexistují žádné přirozené zájmové spory a že rozvoj přátelských vztahů byl až doposud narušován pouze zahraničními intrikami, zejména ze strany Anglie.

„Tomu rád věřím,“ přitakal Stalin. „Němci si přejí mír, a proto vítají přátelské vztahy mezi Říší a Sovětským svazem.“

„Ano, to je pravda,“ skočil mu do řeči Ribbentrop. „Německý lid si přeje mír, ale na druhé straně rozhořčení vůči Polsku je tak veliké, že každý muž je připraven k boji. Německý lid už nehodlá dále snášet polské provokace!“

Zatím číšník naplnil broušené sklenky šampaňským vínem a Stalin, kterému se víno nalávalo jako jedinému do obyčejné sklenice na vodu, aby nemohlo dojít k úkladné záměně sklenic, povstal k přípitku. „Vím, jak velice německý národ miluje svého Vůdce, proto bych chtěl připít na jeho zdraví.“

Státní podtajemník v říšském ministerstvu Hencke, který pořizoval pečlivý zápis rozhovoru, neopomněl zaznamenat celý sled dalších přípitků: „Pan Molotov připil na zdraví říšského ministra zahraničních věcí a na zdraví velvyslance hraběte von Schulenburga. Pan Molotov pozvedl svou číši i na zdraví Stalina s poznámkou, že to byl Stalin, kdo se – nehledě na svou řeč z března tohoto roku, která byla správně v Německu pochopena – zasloužil o změnu politických vztahů.“

Pánové Molotov a Stalin opakovaně připíjeli na smlouvu o neútočení, na novou éru německo-ruských vztahů a na německý národ. (Stalin, jak zjistil Ribbentropův pobočník Schulze, pil nikoli alkohol, ale vodu z karafy!)

Říšský ministr zahraničních věcí na oplátku navrhl připítek panu Stalini, připítek sovětské vládě a příznivému rozvoji vztahů mezi Německem a Sovětským svazem. Při loučení pronesl pan Stalin na adresu říšského ministra zahraničí slova tohoto významu: „Sovětská vláda přikládá novému paktu velikou vážnost. Chtěl bych svým čestným slovem zaručit, že Sovětský svaz nezradí svého partnera.“

Večer Ribbentrop přistál v Berlíně. Hitler, který se shodou okolností právě vrátil z Berchtesgaden, ho v budově říšského kancléřství přivítal jako hrdinu a největšího ministra zahraničních věcí po Bismarckovi.

Ribbentrop byl podle Michaela Blocha hrdinou okamžiku, všichni, kdo byli přítomni, mu podbízivě blahopřáli. I Goebbels se pozorně vyptával na jeho zkušenosti. Jen Göring se tvářil kysele a jízlivě poznamenal: „Škoda, že Ribbentrop nepracoval na anglo-německém porozumění se stejným západem.“

Ribbentrop chlubivě líčil svá jednání se Stalinem, kterého charakterizoval jako mírného člověka podobného vůdci, i když tvrdého při jednáních. Ujišťoval Hitlera, že nyní má díky tomuto paktu ideální výchozí pozici pro zahájení války. Demokratické státy, vědomy si své beznadějně situace,

nyiní jistě odřeknou svou podporu Polsku, kdežto Italům tento pakt dodá odvahy, aby se postavili po bok Německa.

Molotov podpisuje německo-sovětský pakt

„Ribbentropova slova působila na Hitlera,“ píše Block, „jako balzám, protože poté, co předcházejícího dne dostal Chamberlainův dopis, začal přemýšlet, zda Anglie nakonec nebude bojovat. Ale teď díky Ribbentropovi získal pevnou důvěru. Zdálo se, že diplomaticky stejně jako vojensky je vše připraveno pro operaci Weiss, která měla začít v ranních hodinách v sobotu 26. srpna.“

Neměli bychom zapomenout na Hitlerova důvěrníka Heinricha Hoffmanna, který pilně pořizoval dokumentární snímky z celého průběhu

slavnostního aktu. Do Kremlu ho přivezlo velvyslanecké auto spolu s Ribbentropovým fotografem Lauxem. Po nesčetných kontrolách dokumentů byli důstojníkem kremelské vnitřní stráže NKVD dovedeni do předpokoje Molotovovy pracovny, kde museli půldruhé hodiny čekat, než budou pozváni dovnitř. Za dveřmi probíhalo jednání, které se patrně fotograficky nedokumentovalo. Teprve s podpisem smlouvy se čekalo na fotografie. Konečně se objevil velvyslanec Schulenburg. Nabídl Hoffmannovi cigaretu a sdělil mu, že Molotova už informoval o jeho poslání. Za deset minut byli vyzváni, aby vstoupili. V pracovně vyložené tmavým ořechovým dřevem v hloučku účastníků jednání stál vedle Molotova Stalin, kterého Hoffmann již předtím zahlédl mezi pootevřenými dveřmi. Byl tu i sovětský fotograf, který pracoval s rozměrným aparátem předpotopního vzoru na stativu. Ke zdárnému pořízení snímku musel na plechové podložce zažehnout prášek, který s hlučným výbuchem ozářil kabinet magnéziovým světlem. Stalin, ovíjený pruhy modravého cigaretového dýmu, si tlesknutím do dlaně vyžádal klid a vykročil Hoffmannovi vstříc. Za všeobecné pozornosti pozvedl svou sklenici se šampaňským a zkomolenou němčinou pronesl pracně nacvičenou větu: „Ik begrusse Einrik Offman, gréste Fotografen Arbaiterrrn... er lebe ok, ok, ok!“ Němci se dovtipili, že to znamená Hoch, hoch, hoch! Poté Stalin znovu tleskl a zvolal už rusky: „Poháry! Poháry!“

„Nyní jsem pokládal za vhodné,“ vzpomíná po mnoha letech Hitlerův dvorní fotograf a přítel, „splnit své poslání.‘, Excellence,‘ začal jsem, mám tu velkou čest vyřídít vám nejsrdečnější pozdravy a blahopřání mého přítele Adolfa Hitlera. Byl by rád, kdyby mohl velkého vůdce ruského národa jednou poznat osobně!‘ Má slova viditelně učinila na Stalina dojem. Prostřednictvím tlumočnicka prohlásil, že i jemu záleží na trvalém přátelství s Německem a jeho vůdcem. Pak vypil Ribbentrop svůj pohár na pakt, Stalina a ruský národ. Molotov poděkoval dalším přípitkem...“

Po návratu do Berlína se Hitler v důvěrném osobním rozhovoru s Hoffmannem zeptal: „Když vám sděloval své pozdravy pro mne, měl jste dojem, že jedná z pouhé zdvořilosti? Nebo vložil do svých slov určitou srdečnost?“

„Byla to určitě víc než formalita. Jsem si jist, že Stalin myslí své sympatie k vám a německému národu vážně,“ řekl Hoffmann.

„Jak mi toho Stalina líčíte, Hoffmann, tak jsem si ho představoval a to mě těší.“

II. Německé přípravy k válce

PŘEDPOKLADY A PLÁNY

Již řadu týdnů byl Adolf Hitler hluboce ponořen do problémů vojenství a války poradami se svými vojenskými adjutanty, plukovníkem Rudolfem Schmundtem, adjutantem pro řízení wehrmachtu, hauptmannem Nikolausem von Belowem pro letectvo a námořním kapitánem Karlem Jeschkem von Puttkamer pro válečné námořnictvo. Snažil se co nejdůkladněji proniknout do operačních plánů. Mladí a nezkušení důstojníci mu zřejmě nadšeně přitakávali. Dozvídal se od nich to, co si přál slyšet, na rozdíl od pochybovačných výroků, které musel vyslechnout v kruzích kompetentních generálů. Přestože Göring a hlavně Goebbels otevřeně vůdce varovali před válkou a doporučovali mírové řešení sporu s Polskem, Hitler byl již dávno rozhodnut zažehnout válečný požár a Ribbentrop ho v tom utvrzoval.

Před více než pěti měsíci, v jednom z posledních březnových dní, uložil šéfovi vrchního velitelství wehrmachtu generálu Keitlovi připravit do konce srpna „vojenskou rozehrávku s Polskem“. V první polovině května mu byly předloženy k podpisu směrnice, na jejichž základě měly štáby pozemního vojska, letectva a vojenského námořnictva zpracovat dílčí plány bojové činnosti pod krycím názvem Fall Weiss. Hitler po zkušenosti s likvidací Československa předpokládal, že válka bude podniknuta výlučně proti Polsku, jehož izolace byla výchozí podmínkou. V československém případě britská a francouzská vláda kromě formálních protestů neudělaly nic, co by zkřížilo jeho záměry. Chamberlainův projev 17. března v Birminghamu sice vyzněl, jako by Velká Británie nemínila už napříště tolerovat žádnou další německou agresí, ale zároveň naznačoval možnost dohody o tom, co se děje v jihovýchodní Evropě. Garance, které britská vláda podle Chamberlainova prohlášení z 31. března 1939 poskytla Polsku, zaváněly „polským Mnichovem“. Zdůrazňovala se polská nezávislost, ale neříkalo se nic o celistvosti polského území, což připouštělo možnost územních ústupků stejně jako v případě Československa. V anglických vládních kruzích se stejně jako v době zářijové československé krize ozývaly hlasy, že Hitlerovy požadavky vůči Polsku nejsou neopodstatněné. Britský

velvyslanec v Německu Henderson psal 26. dubna ministru Halifaxovi: „Kdyby bylo Skotsko odděleno od Anglie nějakým irským koridorem, dožadovali bychom se nejméně téhož, čeho se nyní dožaduje Hitler. Jestliže se tyto požadavky zkoumají samy o sobě, bylo by zlem připustit světovou válku kvůli takovým věcem.“ I německého diplomata a politika von Papena Henderson předtím začátkem dubna ujišťoval, že „všechno se dá ještě zachránit“, že „nyní se ještě zdá možná náprava posledního nešťastného dědictví versailleské smlouvy, problému koridoru, bez rozpoutání války“. Hitler však v projevu ve Wilhelmshafenu na spekulace tohoto druhu dal jednoznačnou odpověď: „Jestliže si nějaký anglický státník dnes myslí, že je možné a nutné vyřešit všechny problémy cestou upřímných rozhovorů a jednání, pak já chci tomuto státníkovi odpovědět: K tomu byla příležitost 15 let... Dnešní německý národ, dnešní Německá říše nehodlají rezignovat na své životní zájmy, nehodlají nečinně přihlížet narůstajícímu nebezpečí.“

Hitler se pro válku s Polskem rozhodl v přesvědčení, že západní mocnosti nepřijdou Polsku na pomoc. Papen to dosvědčuje záznamem ve svém deníku: „Hitler až do konce soudil, že anglicko-francouzské hrozby jsou obvyklým blufem, že bude moci polský problém samostatně vyřešit.“ V jiné podobě potvrdil totéž na jiném místě: „Ribbentrop a Hitler očividně doufali ještě v možnost vyřešení otázky polského koridoru bez všeobecné války.“ I Weizsäcker ve svých vzpomínkách potvrzuje: „Hitler nevěřil ve spojeneckou věrnost Velké Británie Polsku.“

Lze uvést řadu dalších svědectví. Důstojník vrchního velitelství wehrmachtu Helmut Greiner píše: „Hitler považoval za velmi nepravděpodobné, že by Anglie podstoupila riziko nové světové války o Gdaňsk.“ Příslušník hitlerovského generálního štábu generál Bernhard von Lossberg zaznamenal Hitlerův autentický výrok: „Máme převahu ve zbraních a Anglie je pozadu. V Mnichově jsem poznal Chamberlaina i Daladiera. Ti mi nebudou schopni zabránit ve vyřešení polského problému. Z Fall Weiss nikdy, nikdy, nikdy nevznikne světová válka.“

Hitler se nespokojoval jenom se svým přesvědčením o pasivitě Západu. Součástí jeho válečných plánů byla intenzivní propaganda vynášející vojenskou sílu Německa s cílem odradit Velkou Británii od eventuální intervence v případě německého útoku na Polsko. Dbal, aby se využila všechna opatření k co největší izolaci Polska. Hovořil o tom na tajné poradě s generály wehrmachtu 23. května 1939. Podle adjutantova zápisu

řekl: „Úkolem je izolovat Polsko. Příznivý výsledek izolace je rozhodující. [...] Nelze dopustit současný spor se Západem. [...] Zúčtování s Polskem přinese úspěch jen tehdy, jestli bude Západ vyloučen ze hry. Izolace Polska je věcí obratné politiky.“

Nejvyšší velení wehrmachtu Hitlerův optimismus nesdílelo. Dosvědčil to maršál Keitel před norimberským tribunálem: „Musím potvrdit, že [...] vrchní velení pozemní armády i generálové, stejně jako já sám, jsme byli proti válce s Polskem. [...] Příčinou naší nechuti k ní bylo to, že soudě podle vojenských prostředků, které jsme měli k dispozici, jsme nebyli připraveni k válce...“

Ačkoli Hitler se svými fanatickými nohsledy chystal útok na Polsko, propaganda chrlila do světa lži o britských válečných žhářích. Britské garance pro Polsko byly v německém tisku označeny za britské obklíčení Německa a podněcování války. *Völkischer Beobachter* psal 1. dubna: „Říše, jak známo, nemá žádné zlé úmysly vůči Polsku. [...] Jestli však Chamberlainova vláda bez jakýchkoli věcných důvodů slibuje bombastickou formou Polsku pomoc, může to na šovinistické živly v Polsku působit jediné jako pobídka. Chamberlainovo prohlášení chť nechtě odhaluje snahu o zostřování polsko-německých vztahů a vyvolání obtížně překonatelných německo-polských problémů, které by mohly být úplně vyřešeny jednáním...“

Cílem této propagandy bylo přesvědčit německé i zahraniční veřejné mínění, že Němci nejsou pro válku a že vinu na jejím eventuálním rozpoutání nesou britští váleční štváči a jimi podněcovaní polští šovinisté.

Fall Weiss byl plánem bleskové války. „Izolace Polska bude udržena,“ pravilo se v něm, „jestliže se podaří válku zahájit nečekaným silným úderem a dovést ji k rychlým úspěchům.“ Bleskové rozdrčení polských ozbrojených sil mělo ukončit válku dříve, než západní mocnosti stačí zasáhnout. Tím se mělo zabránit nebezpečí války na dvou frontách. Rychlé vítězství nad Polskem s nasazením maxima sil mělo umožnit vzápětí přesun těchto sil k obraně západních hranic.

Základní podmínkou úspěchu bleskové války bylo překvapení nepřítele nenadálým útokem. Toho se mělo dosáhnout pečlivým utajením a maskováním mobilizace a soustřeďování vojsk u polských hranic. Generál Lossberg ve své vzpomínkové knize přináší svědectví, že k zamaskování příprav k přepadení Polska „již na počátku roku 1939 byla nařízena

výstavba východního valu na německé hranici a v průběhu léta tam byla přesunuta řada divizí. Budovaly tato opevnění, ale v případě války měly utvořit čelo útočících armád.“

Plán ve zvláštní kapitole stanovil, že útok bude proveden bez vyhlášení války, což mělo usnadnit obvinění Polska z jejího rozpoutání. Propaganda měla masivní kampaní vyvolávat dojem, že Německo pouze odpovídalo na polské provokace, až posléze zničením polské armády zabezpečilo obranu své země.

Fašistický profesor práva na univerzitě v Breslau (Wrocław) Freytag-Loringhoven ještě dlouho po této lupičské válce ve své knize o německé zahraniční politice 1939–1940 dodatečně pranýřuje neústupnost Polska vůči četným velkodušným německým návrhům a údajné polské provokace označil za příčinu války, takže válka byla podle něj jednoznačně vyvolána Polskem. „Současně není pochyb,“ dovozoval, „že Němci se právně nacházeli v obraně s oprávněním přejít nyní vojensky do útoku.“

Profesor byl zřejmě obětí lživé propagandy, podřízené kamuflážním opatřením plánu Fall Weis. Jejich vrcholem bude akce, o níž podá v norimberském procesu svědectví osvědčený nacistický terorista, důstojník SS Alfred Helmuth Naujocks (který mimo jiné zavraždil německého antifašistu profesora Lessinga v Mariánských Lázních a podílel se na vraždě dalšího německého antifašisty Ing. Formise v Záhoří u Prahy): „...dne 10. srpna nebo kolem toho data šéf SiPo a SD Heydrich mi osobně nařídil zorganizovat fingovaný útok na vysílačku poblíž Gleiwitz, nedaleko polských hranic, tak, aby byl vyvolán dojem, že útočící oddíl se skládal z Poláků.“

Směrnice k přípravě útoku ukládaly tajné službě organizování sabotážních akcí proti polskému hospodářství, pašování zbraní na polské území, organizaci a výcvik diverzních a teroristických skupin vysílaných do Polska, organizování slezského Freikorpsu pro bojové operace v Polsku.

AKCE ZAČÍNÁ

Po uzavření sovětsko-německého paktu o neútočení, který vyvolal ohromení v Polsku i na Západě, se Hitler rozhodl útok na Polsko urychlit, aby byly západní velmoci postaveny před hotovou věc, dokud jsou ještě v šoku. Útočné operace, které měly být podle plánu zahájeny 5. září, nařídil spustit již časně ráno 26. srpna. Složitá soukolí vojenského organizačního mechanismu se začala roztáčet.

Na poradě s generály, které si pozval již 21. srpna na Obersalzberg, vydal nekompromisní příkazy. Doloženy jsou v záznamech generála Haldera: „Bezodkladné rozhodování. Odvetná opatření Anglie a Francie přijdou. Musíme vydržet. Nástup W provedeme rychle. Železný, neotřesitelný postoj všech odpovědných činitelů. Cíl: Zničení Polska. Odstranění jeho živé síly. Nejde o dosažení nějaké nové linie nebo hranice, ale o zničení nepřítele, o které musíme usilovat stále novými a novými způsoby... Na prostředcích nezáleží. Provedení: Tvrdé a bezohledné. Potlačit jakýkoliv soucit a jednat tvrdě. Rychlost: Věřte německému vojáku, i když tu a tam něco neklape. Důležitý je klín od jihovýchodu k Visle a klín až k Narewu a Visle...

Začátek operací pravděpodobně v sobotu ráno (26. srpna).

Slovensko. Pokyn Berckhausenovi posílit zajištění slovenských hranic. Části letecké divize do Spišské Nové Vsi. Zákaz startu pro slovenské letce. Dirschau. Za úsvitu dne Y útok střemhlavými letadly na západní části mostu a na město (kasárna, elektrárna a okolí). Gdingen: Současně s Dirschau letecký útok, zároveň bariéra.“

25. srpna si Adolf Hitler na půl druhou pozval britského velvyslance sira Nevilla Hendersona. Řekl mu: „Když se přijatelně vyřeší záležitost Polska, což je skutečnost, na které nelze nic měnit, učiním Anglii velkorysou nabídku. [...] Německo se nezajímá o západní problémy a západní val je naší konečnou hranicí. Jsem ochoten navždy zaručit existenci britského impéria.“

Z budovy říšského kancléřství velvyslanec Henderson odjížděl s pocitem, že rozhovor vyzněl jako nabídka spolupráce. Tak to také uvedl ve zprávě pro svého ministra. V půl šesté přijal vůdce a říšský kancléř ještě také francouzského velvyslance Roberta Coulondra, i když přípravy k válce už byly v chodu. Mnohomluvně ho ujišťoval, že vůči Francii

nechová nepřátelských úmyslů, ale zato vášnivě obviňoval Polsko z neustálých provokací, incidentů, násilností. „Víte, že se vyskytly i případy násilné kastrace mužů z řad příslušníků německé menšiny v Polsku?!“ ohromoval velvyslance, zalykaje se rozhorlením. Jeho stížnostem nebylo konce. Německá letadla za letu do Východního Pruska jsou prý denně napadána při přeletu polského území dělostřeleckou palbou. „Na nové polské provokace,“ prohlásil Hitler na závěr, „odpovím nyní silou.“

Velvyslanec opustil kancléřství kolem 18. hodiny. Pak přišly ty dvě neblahé zvěsti. Nejprve se ohlásil italský velvyslanec Bernardo Attolico. Přinášel netrpělivě očekávanou odpověď Mussoliniho na Hitlerovu depeši, že útok na Polsko začne následující den ráno. Duce byl Hitlerovým sdělením zaskočen. Byl odhodlán jít do války po boku Německa, ale nečekal, že ji Hitler rozpoutá tak brzy. Rozzlobilo ho, že mu nestál za to, aby se s ním předem poradil. „Jak si může vůči němu dovolit stavět ho ponižujícím způsobem před hotovou věc, aniž se obtěžuje dotazem, zda je Itálie na válku připravena?“ Mussolini nemá v úmyslu připustit, aby se s ním takto jednalo. S válkou počítal až za nějaké dva tři roky, rozhodně ne zítra.

Hitler netrpělivě přebíhá očima řádky přísně tajného dopisu: „Vůdce, odpovídám s pohnutím...“ Cože?! Itálie nemůže zatím bojovat, jelikož není dostatečně připravena. Ledaže by jí Německo okamžitě dodalo válečný materiál a suroviny. Jejich seznam byl ohromující. Rozhodně přesahoval německé možnosti. Takže s Itálií se nedá počítat.

Hitler vztekle zmačkal dopis a nevlídně dal velvyslanci najevo, že může odejít. Vzápětí vstoupil do vůdcovy pracovny adjutant se zprávou z Londýna. Po rozmluvě s Hendersonem Hitler očekával vstřícnou odezvu. Místo toho se nyní dozvídal, že londýnská vláda společně s Francií uzavřela s Polskem smlouvu o vzájemné pomoci.

Nejhorší obavy se naplnily. Válka na dvou frontách! Adolf Hitler se zhroutil v záchvatu hysterického zoufalství. Spěšně přivolaný MUDr. Morell mu musel vstříknout posilující injekci. Když se führer uklidnil, nařídil, aby mu okamžitě zavolali generála Jodla. Publicista Roman Cílek líčí, co se dělo v dalších minutách.

V Zossenu, v městečku jižně od Berlína, kde se usídlil hlavní stan vrchního velitelství wehrmachtu, zadrnčel telefon na stole důstojníka operačního oddělení podplukovníka Heusingera. Ve sluchátku zněl vzrušený hlas náčelníka štábu branné moci generála Alfreda Jodla:

„Vůdce chce vědět, zda můžeme pohyby vojsk ještě zadržet a zda je lze do svítání vrátit do výchozích pozic.“

Heusinger překvapením ztratil dech. „Nechápu... Co se stalo?“

„Anglie se do toho ještě jednou vložila... Takže – půjde to, nebo ne? Ověřte to u spojařů a okamžitě mi zavolejte!“

Podplukovník ihned rozechvělým hlasem telefonoval náčelníkovi spojovacích vojsk generálu Erichu Fellgiebelovi. Ten zlostně vybuchl: „Ti nahoře se zbláznili! Copak se tak ohromné frontě dá velet jako praporu?“ Po chvilce horečného přemýšlení dodal: „Za krajní křídla na Slovensku a ve Východním Prusku se už nemohu zaručit. Jinde to snad půjde.“

Generál Jodl si po vyslechnutí Heusingerova sdělení zhluboka oddechl. Velitelským tónem nařídil: „Vydejte rozkaz všechno zastavit!“ O poznání vlídněji připojil pokyn, který vyzněl jako snažná prosba: „Tlačte, podplukovníku, na Fellgiebela, ať zkusí opravdu všechno. Nelze si ani domyslet, co by se stalo, kdyby na těch křídlech...“

Nebylo snadné naráz zastavit pohyby jednotek zaujímajících východiště k útoku, který měl začít již za několik málo hodin. Jeden Mannsteinův motorizovaný pluk na východním Slovensku se podařilo v noci zastavit na pochodu k hranici jen tak, že kurýr přistál s letadlem vedle čelní kolony.

Na slovenském území v prostoru Žilina–Čadca byla k útoku připravena 7. pěší divize wehrmachtu. Některé její jednotky měly okamžitě po zahájení války obsadit Jablunkovský průsmyk. V rámci této operace připadl důležitý úkol zvláštní diverzní bojové skupině Freikorpsu. Ještě před vydáním všeobecného rozkazu k útoku na Polsko měla proniknout na polské území a obsazením pohraniční stanice Mosty zajistit přílehlé tunely pro průjezd transportu tankové divize. Jednotce složené z velké části ze sudetoněmeckých teroristů, nasazených před rokem proti Československu, i z Němců uprchlých z Polska, velel poručík abwehru Dr. Albrecht Herzner a politickým vedoucím byl bývalý henleinovský poslanec Franz May (který bude na konci války organizovat sudetoněmecký werwolf). Skupina v síle sedmdesáti mužů byla součástí diverzního praporu abwehru Brandenburg. V okolí Žiliny nacvičovala rychlý přepad a ovládnutí nádraží. Úkol jí byl upřesněn až těsně před akcí. Lesními stezkami v noci z 25. na 26. srpen rychlým pochodem postupovali muži k hraniční čáře. Teprve při krátké zastávce před jejím překročením se dozvěděli jméno stanice, které se mají zmocnit. Nikdo je už nestihl vyrozumět, že útok se odkládá.

Stanice Mosty, která až do září 1938 patřila k Československu, byla nyní střežena polskými vojáky. Přepadová jednotka rozdělená na skupiny zaútočila. Propukla střelba, vybuchovaly ruční granáty. Útočníci pronikli k staniční budově, ale měli už první padlé. Boj nabýval na urputnosti. Polský velitel podporučík Osródek nařídil svým vojákům ústup k budově školy, kde se zabarikádovali a palbou z oken přitlačili útočníky k zemi. Velitel hlásil telefonem veliteli 4. hraničářského pluku, co se děje. Skupině vojáků se podařilo využít toho, že útočníci byli blokováni jejich palbou, k rozmontování třístametrového úseku kolejí vedoucích k tunelům. Když se Němci před úsvitem pokoušeli s ukořistěnou polskou lokomotivou, narychlo ozdobenou prapory s hákovým křížem, projet k tunelům, uvázli v místě, kde byla přerušena trať, a ocitli se v soustředěné palbě polských obránců, kteří jim kladli urputný odpor. Navíc dostali posilu a Němcům hrozilo obklíčení. V té chvíli Herznerovi i Mayovi začalo vrtat hlavou, proč dosud nedorazily jednotky 7. pěší divize, která měla vpadnout do Polska v čele jižní armády. Kde jsou tanky? Kde je dělostřelectvo? Konečně se objevila spojka s rozkazem: „Okamžitě zastavit boj a ustoupit zpět za hranice!“ Na otázky nebyl čas. Roman Cílek zaznamenal svědectví účastníka akce: „Zmateně jsme koukali jeden po druhém, nikdo nás nepřipravoval na to, že bychom mohli také prohrávat. Od tunelů jsme slyšeli jáset Poláků. Opustili jsme ukořistěný vlak a pod neustálou palbou jsme se stahovali na okraj vesnice. Vlekli jsme s sebou raněné a našim padlým jsme dle rozkazu museli sebrat vše, co by mohlo třeba jen naznačit jejich totožnost – dokonce i medailonky s fotografiemi blízkých jsme jim povinně strhávali z krku. Svítalo při tom na nás ranní slunce a byli jsme ideálními terči. Ještě že hned za Mosty byl nějaký zalesněný vrch... Tam nás jakžtakž seřadili do kupy, nechali pár minut vydechnout a hnali zpátky k 7. pěší divizi, která se v průběhu noci vrátila do svých výchozích pozic. Nikdo nám nic nevysvětloval, byli jsme zmatení, unavení, naštvaní a také jsme tehdy... věřte mi to, nebo ne... snad poprvé zapochybovali, zda ti, kteří nám odněkud z Berlína či odkud velí, jsou skutečně pravými lidmi na svém místě.“

Odpověď na svou nabídku dohody s Anglií obdržel Hitler až za tři dny, 28. srpna: Britská vláda sdílí přání německého kancléře založit vzájemné vztahy na přátelství, ale soudí, že by tuto otázku bylo třeba precizovat diskusí, kterou by bylo možno otevřít po mírovém vyřešení polsko-německého

sporu. Velká Británie má totiž vůči Polsku své závazky. Polsko-německé porozumění garantované jinými mocnostmi musí respektovat životní zájmy Polska.

Bylo zřejmé, že Angličané nevyklučují polské ústupky ve prospěch Německa. Tohoto dojmu nabyl i polský velvyslanec v Londýně Raczyński. Pochopil to i Mussolini, který se hned nazítří obrátil na Hitlera s návrhem, aby přijal britskou nabídku jednání, a sám projevil ochotu ujmout se zprostředkování mezi Berlínem a Londýnem. Duce si zřejmě chtěl zopakovat svou roli z mnichovské konference. Hitler však už neměl tolik trpělivosti, aby oddaloval řešení svého sporu s Polskem, dokud se nedosáhne dohody velmocí.

Polská vláda bděle sledovala německé válečné přípravy. Zpravodajská služba jí dodávala obsažné informace. Cenné zprávy posílal i polský vojenský přidělenec v Berlíně plukovník Szymański. Věděla o soustřeďování vojsk na polských hranicích. Byla informována i o tom, že 28. srpna slovenská vláda na německý nátlak nařídila mobilizaci pod záminkou ohrožení ze strany Polska a umožnila německým vojskům využívat slovenského území k rozmístění na slovensko-polských hranicích a používat letiště a komunikační uzly.

29. srpna viceministr zahraničí hrabě Jan Szembek oznámil velvyslancům Velké Británie a Francie:

1. Koncentrace německých vojsk na polské hranici nepřetržitě roste.
2. Vstup německých vojsk na Slovensko je ohrožením polského státu.
3. Pohraniční incidenty i agresivní činnost Říše na území svobodného města Gdaňska nenechávají pochybnosti o agresivních záměrech Říše.
4. Polská vláda dostala z nejserióznějších zdrojů, včetně vlády britské, důrazné varování před německým útokem na Polsko předpadením, a to v nejbližších dnech.
5. Za těchto podmínek pan prezident republiky na návrh vlády nařídil všeobecnou mobilizaci.

Velvyslanci vyslechli Szembekovo sdělení s obavami. Ihned se obrátili na ministra Becka s prosbou, aby se všeobecná mobilizace nevyhlašovala, neboť Hitler by ji označil za provokaci. Polská vláda vyšla prosbě spojenců vstříc. Mobilizace byla odložena. Z návěstních tabulí ve Varšavě se strhávaly už vylepené mobilizační vyhlášky. Ale o den později se vylepovaly znovu.

Toho 29. srpna Hitler přijal britského velvyslance Hendersona. Zlostně mu líčil údajné případy polského násilí na Němcích a žádal, aby k Německu byl připojen Gdaňsk i Pomoří a aby byla uzavřena smlouva o zabezpečení německé menšiny v Polsku. Vyskočil z křesla a pobíhal po pracovně jako rozdrážděná šelma. „Pochybuju,“ vykřikoval, „že s Polskem je vůbec možné dosáhnout porozumění, ale jsem ochoten zítra přijmout polského plnomocníka!“

Henderson opouštěl kancléřství s přesvědčením, že je nezbytné, aby Beck okamžitě přijel do Berlína. Polská vláda však rozhodla, že Beck k žádnému jednání do Německa nepojede. Vláda nehodlala riskovat, aby ho potkalo totéž, co československého prezidenta Háchu.

Britskou odpověď na německé požadavky přijel Henderson oznámit Ribbentropovi následující den, 30. srpna o půlnoci. Přečetl mu text, který obdržel od ministra Halifaxe: Vláda Jeho Veličenstva se vyslovuje pro přímá polsko-německá jednání, zdůrazňujíc, že životní zájmy Polska musí být respektovány, i když okamžitý příjezd zplnomocněného polského zástupce nebude možný. Polsko-německá dohoda musí být garantována mocnostmi za účasti Sovětského svazu, jak to žádá Německo. Po urovnání polsko-německého sporu bude možné i sblížení britsko-německé.

Ribbentrop, který po celou dobu komentoval nótu nesouhlasnými výkřiky a posměšky, pronesl nakonec jízlivě:

„Nátlak Velké Británie na polskou vládu, aby ji přiměla k ústupkům, měl zatraceně malý účinek.“

„Žasnu, když slyším, jak se vyjadřuje ministr zahraničních věcí.“

Ribbentrop vyskočil a zavřeštěl:

„Co jste to řekl?“

Oba stáli chvíli proti sobě a měřili se divokými pohledy, jen se na sebe vrhnout. Nato Ribbentrop, který nabyl opět rovnováhy, řekl:

„Další diskuse je bezpředmětná, protože polský zplnomocněnec se v určeném termínu nedostavil.“

„Mohu se zeptat,“ pronesl Henderson, „jaký je obsah návrhů, které měly být předloženy polskému zplnomocněnci?“

Ribbentrop vyňal z přihrádky psacího stolu dokument a velmi rychle ho Hendersonovi přečetl. Obsahoval požadavky: návrat Gdaňska do Říše, na Pomoří od linie Kwiazdzyń-Grudziądz-Bydgoszcz-Trzcianka uspořádat plebiscit obyvatelstva podle stavu z roku 1918, garance vzájemné svobody

komunikace s Gdaňskem a Gdyní podle výsledků plebiscitu, Gdyně vyhrazena Polsku, Gdaňsk městem čistě obchodním a demilitarizovaným.

Ribbentrop odmítl dát papír s návrhy z ruky. Jakékoli jednání bylo vlastně zbytečné, protože rozhodnutí už padlo.

Na italský nátlak se Ribbentrop uvolil přijmout 31. srpna v 18.30 hodin polského velvyslance Lipského v budově zahraničního úřadu na Wilhelmstrasse, obležené davem. Kordon esesmanů udržoval pořádek. Ve vstupní hale i na schodech stáli esesmani v černých uniformách. Když velvyslanec stoupal do prvního poschodí, cvakaly fotoaparáty. Prošel známým podlouhlým salonem z Bismarckových časů, kde před šesti lety spolu s Neurathem usedl za empírový stůl, aby podepsal deklaraci o neútočení.

Ribbentrop ho očekával. Tvářil se nevlídně. Rozmluva byla krátká.

„Přicházíte jako zvláštní zplnomocněnec?“ zeptal se suše Ribbentrop.

„Nikoliv,“ odpověděl Lipski.

„V tom případě,“ pronesl Ribbentrop mrazivě, „je další výměna názorů zbytečná.“

Audience skončila. Polský velvyslanec beze slova opustil budovu.

INSCENOVANÉ PROVOKACE

Ve 20 hodin večer teroristické komando zahájilo akci, kvůli které sturmbannführer SS Helmut Naujocks, úspěšný specialista na vražedné akce, byl předtím obergruppenführerem Heydrichem pozván do jeho pracovny v Debrückstrasse v Berlíně-Grünewaldu. Jejich rozhovor tlumočí Roman Cílek v podrobné rekonstrukci celé akce na stránkách knihy *Prst na spoušti*.

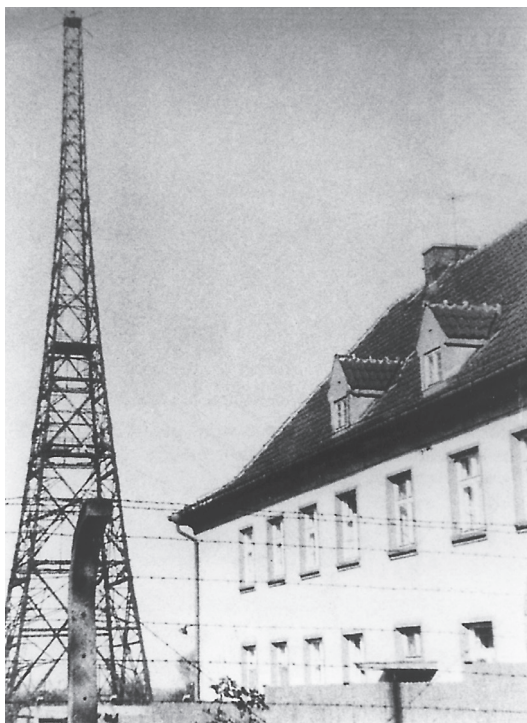
SS-sturmbannführer Alfred Naujocks

„Jde o rozkaz z nejvyšších míst,“ řekl Naujocksovi šéf Sicherheitsdienstu, „o akci, která je svými politickými i vojenskými důsledky závažnější než všechno, co se tu dosud dělalo. Selhání by znamenalo katastrofu. Dostal jsem celou věc na starost a jsem z toho trochu nervózní.“

Naujocks trpělivě vyčkával, až se dozví podrobnosti.

„Záležitost se týká Polska,“ pokračoval Heydrich. „Potřebujeme útoky z polské strany, vedené polskými silami. Důkazy o agresi pro naši propagandu i zahraniční tisk. Konkrétně mám teď na mysli přepad gleiwitzské vysílačky. Jste schopni uskutečnit takový incident?“

„Pokusím se to zvládnout,“ řekl Naujocks po chvíli přemýšlení.

Německá vysílačka Gleiwitz

„Neúspěch vám může přinést smrt,“ upozornil ho Heydrich. „Ze svých lidí si vyberete čtyři nejvhodnější. Dva dostanete navíc. Člověka, který se vyzná ve vysílací technice, a muže, který polsky pronese do éteru řeč. Koncept textu dostanete ode mne. Během osmačtyřiceti hodin odjedete do Gleiwitz. Tam se seznámíte s prostorem kolem stanice, případně s interiérem, a uděláte si spolehlivý plán. Nepovolám-li vás mezitím k sobě, budete čekat. Útok zahájíte teprve tehdy, až ode mne dostanete heslo,

Babička zemřela. Přepad uskutečňte jako skupina polských povstalců. Podle toho budete vypadat. Po útoku se z místa činu beze stopy ztratíte.“

Naujocks se otázal, jestli má hlásit splnění rozkazu.

„Ano. Heslem, Pohřeb se nekonal.“ Heydrich ještě ke svému sdělení připojil několik závažných pokynů: Během příprav k akci se Naujocks ani nikdo z jeho lidí nesmí spojit s žádným německým úřadem v Gleiwitz. Nikdo nesmí mít u sebe průkazy, z nichž by vyplývala příslušnost k SS, SD nebo k policii. Německé úřady, wehrmacht a policie musí na přepad reagovat docela normálně. Povinností komanda je ze všech sil se vyhnout srážce. Zároveň se přezkouší pohotovost bezpečnostních orgánů k zákroku. Naujocks potvrdil, že je mu úkol jasný.

Teroristé v akci Gleiwitz měli být oblečeni v civilních šatech, zatímco pro jiné teroristické akce si Heydrich od šéfa abwehru Canarise vyžádal 150 olivově zelených polských uniforem s příslušenstvím a také polské pušky i s náboji, získané od zběhů. Sám Hitler Canarise přinutil Heydrichově žádosti vyhovět. Použilo se jich konkrétně pro přepad německé celnice v Hohenlindenu a při jiných útocích, inscenovaných jako provokace polské armády.

O akci Hohenlinden podal po válce svědectví přímý účastník Josef Grzymek, SS hauptscharführer, který v červenci 1947 vypovídal v Dachau před polskou komisí pro válečné zločiny. Jeho osmdesátičlenná skupina, jak z jeho výpovědi zjišťuje Roman Cílek, šla poprvé do akce 23. srpna. Naložili je k večeru do nákladních aut a dopravili k polské hranici. Tam se skupina utábořila u lesního průseku nedaleko vesnice Hohenlinden v těsné blízkosti německo-polských hranic u Bytomi. Akce byla v poslední chvíli odvolána. Cílek soudí, že v souvislosti s odkladem zahájení války. Diverzní skupina se stáhla od hranice a auta ji dopravila do kasáren v Bytomi. O několik dní později nastoupila do akce znovu. Podle Grzymka to bylo 30. srpna, ale Cílek se odůvodněně domnívá, že až o den později, v předvečer definitivního zahájení války. Opírá se o hlášení velitelství finanční stráže v Tropau (Opava): „V noci z 31. srpna na 1. září podnikli polští povstalci útok na celní úřad v Hoflindenu a přechodně jej obsadili. Protiútokem oddílu SS-Verfügungstruppe byli povstalci zase zahnáni.“

Grzymkova jednotka se znovu přesunula do stejného prostoru v lese u hranic. Tam čekali do setmění. Pak vyrazili k hraniční čáře. Velitel skupiny SS-standartenführer Trummler jim nařídil, aby od tohoto okamžiku

mluvili jen polsky. Museli zpívat protiněmecké písně, vykřikovat nadávky a střílet. Dostali také úkol napadnout a zničit německou celnici vlevo od cesty. Pažbami rozbíjeli okna a dveře. „Při opouštění zničené celnice,“ vyprávěl (v Cílkově citaci) hauptscharführer Josef Grzymek, „jsme klopytali ve tmě. Sehnul jsem se a viděl jsem na zemi nehybně ležet několik mužů, kteří byli oblečeni v polských uniformách, a zaujalo mě také, že měli hlavy nápadně ostříhané dohola. Okamžitě jsem své pozorování sdělil našemu tlumočnickovi slovy: ‚Zde leží několik našich kamarádů.‘ Šlo mi o to, aby mohl věc hlásit veliteli roty Hoffmannovi, který neuměl polsky. Hoffmann mi však vysvětlil, že do toho nám nic není... Když jsem před sebou uviděl ležet ta nehybná těla, velice jsem se polekal a klekl jsem si, protože jsem si myslel, že se opravdu jedná o naše druhy. Jakmile jsem však chtěl jednoho z nich narovnat, zjistil jsem, že je již docela ztuhlý. Totéž bylo s dalšími. Původně mne napadlo, zda snad tito spolubojovníci nepřišli o život naším neopatrným střílením. Teprve když jsme se seřadili a žádný z nás nescházel, zmocnily se nás pochybnosti.“

Mrtvoly obstarali organizátoři akce z vězňů koncentračního tábora. Ještě jedna věc byla již tehdy Grzymkovi nápadná. Vzduch velké koncentraci vojsk u hranic pro vpád na polské území neobjevil se při jejich řádění ani jediný voják wehrmachtu. Teprve při návratu jejich auta míjela vojenská kolony směřující k hranicím. V ubikacích ve Slawensitzu se teroristé převlékli do svých uniforem SS a odevzdali polské uniformy i zbraně. Důtklivě jim bylo připomenuto: o tom, co se dělo na hranici, nesmějí pod trestem smrti prozradit ani slovo.

Nebyla to zdaleka jediná připravovaná akce tohoto druhu, která nacistické propagandě poskytla údaje o takzvaných polských provokacích. Něco podobného bylo naplánováno pod krycím označením Tannenberg v prostoru Dreilinden, včetně použití zavražděných vězňů v polských uniformách jako důkaz, že útočníky byli Poláci.

Naujocksova skupina si zavčas přímo v Gliwicích zjistila všechny nezbytné informace. Vysílač měl ochranu víc než dostatečnou. Důkladně oplocený objekt střežila policejní hlídka ve složení velitel plus šest mužů. Tu bylo nutno odpoledne před akcí vystřídat. Nahradila ji tříčlenná stráž Sicherheitspolizei. Počítalo se s přestřelkou. Na místě mělo být podle Heydrichova rozhodnutí zanecháno jedno mrtvé tělo v polské vojenské uniformě, dodané SS-gruppenführerem Müllerem z gestapa.

Pokyn k akci dostal Naujocks vysílačkou 31. srpna v 19. 27. Sedm mužů se přihlíželo ve dvou osobních autech přesně v osm k objektu gleiwitzské vysílačky. Dva muže nechal venku s úkolem převzít mrtvolu, čtyři pod jeho velením vtrhli brankou v plotě dovnitř. Vrátného omráčili a svázali tenkým provazem. Vrazili do strojovny a odtud po několika schodech vyběhli k vysílací místnosti. Strážného, stejně jako domovníka Foitzika, úředníka stanice Nawrotka a technika Kotze, kteří měli službu, surově zbili a spoutali jim ruce za zády. Všechny pak nahnali do sklepa.

Vyvolala komplikace. Rozhlasový technik, kterého dal Naujocksovi k dispozici Heydrich, nemohl najít spínač k zapojení gleiwitzské vysílačky na okruh říšského vysílače Breslau. V horečném spěchu hledali aspoň mikrofon pro vysílání v hornoslezském okruhu. Přivlekli spoutaného úředníka Nawrotka. Odmítal domnělým Polákům cokoli vysvětlit. Přivedli do studia Foitzika a Kotze. Zastrášovali je výstřely do stropu. Nakonec je donutili prozradit, kde je hledaný mikrofon.

Technikovi se konečně podařilo zapojit mikrofon. Z přijímačů se ozýval hluk, praskot výstřelů a vzrušený hlas polsky vykřikoval: „Město Gleiwitz je v polských rukou! Také město Breslau bude polské, i náš polský Gdaňsk...“ Obdobné výkřiky zaznívaly i v němčině.

Před objektem vysílačky prudce zabrzdil černý opel. Dva muži vyskočili a vyšťekli na Naujocksovu hlídku: „Kam?“ Jeden z oslovených ukázal ke vchodu a muži poté vynesli z auta nehybné tělo a pohodili je na zem. Po chvíli teroristé vyběhli z budovy, naskákali do čekajících fordů a prudce vyrazili do tmy

Skončila akce, která posloužila k zdůvodnění války. Goebbelsův propagandistický ansámbl může spustit své tirády: „Který národ by strpěl tak drzé porušení své suverenity? Míra trpělivosti Velkoněmecké říše je dovršena. Vůdce dal wehrmachtu rozkaz k pochodu.“

III. Stigmata dějin

ROZERVANÉ POLSKO

Osud jako by na Poláky zanevřel. Třikrát se evropské mocnosti, Rusko, Rakousko a Prusko, dělily o jejich území. Poprvé roku 1772, za jedenadvacet let nato podruhé a roku 1795, po mohutném Kościuszkově povstání, do třetice. Tehdy se zdálo, že už navždy nastal konec samostatného polského státu. Kratičkou naději polských patriotů probudil ještě Napoleon Bonaparte při své velkorysé přestavbě evropských poměrů. Krásná a ctnostná hraběnka Walewská, v zájmu obnovy jednotného Polska, na neodbytné naléhání předáků polské šlechty, porušila manželskou věrnost a dovolila francouzskému imperátorovi, aby s ní zplodil syna. Její oběť pro vlast však byla stejně marná jako hrdinské činy polských hulánů při nezdařeném tažení Velké armády na Moskvu. Napoleon byl poražen. Polsko zůstalo roztrženo na tři části, ruskou, pruskou a rakouskou.

Úděl dvacetimilionového polského národa jako by nikoho v Evropě nezajímal.

Mnozí z Poláků již podléhali rezignaci. Smiřovali se s realitou, vylučující možnost získání národní nezávislosti.

V řadách příslušníků šlechty i inteligence však stále doutnaly ideje vzpoury a boje za svobodu a sjednocení. V sepětí polské národní elity s masami zemědělců i dělníků se podařilo udržovat při životě polské národní vědomí, jazyk a kulturu, a dokonce formovat i politická hnutí.

Z organizace Ligy polské, založené v ruské části Polska roku 1887 a reorganizované roku 1894 v Ligu národní, vyrostlo takzvané pasivistické hnutí reprezentované Stranou národně demokratickou, vedenou Romanem Dmowským, Janem Poplawským a Zygmuntem Balickým. Členstvo této strany se rekrutovalo z řad nižší šlechty, inteligence měšťanského původu a podnikatelské buržoazie. Orientovalo se na pěstování občanských ctností, náboženské věrnosti, udržování sounáležitosti jednotlivých oblastí záboru a vědomí polských historických tradic.

Po revoluci 1905 se národně demokratické hnutí ššířilo i mezi dělníky a rolníky. Národní demokracie se snažila využít krize ruského samoděržaví,